

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1894-1895.

*Vergadering van Vrijdag, 22 Maart 1895,
's avonds te half acht ure.*

Voorzitter: Generaal NETSCHER.

Aan de orde is de ballotage van kandidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren Smit en Mazel met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden toegelaten de heeren: H. Jonker, 1e luit. der infanterie N.-I. leger, J. A. T. Lublink Weddik, 1e luit. der cavalerie N.-I. leger en E. K. H. Pluijm Mentz, 1e luit. der infanterie N.-I. leger, allen te 's Gravenhage; L. H. C. Beijens, 1e luit. der infanterie te Arnhem en J. L. Doerrleben, 2e luit. der infanterie N.-I. leger in Ned. Indië.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is de voordracht van den heer W. E. A. Wuppermann, luitenant-kolonel bij den generalen staf, over:

Engelsche beoordeelingen over de Nederlandsche troepen in 1815 aan de feiten getoetst.

De heer WUPPERMANN:

Mijne Heeren!

Nog lang na de uitreiking der nieuwe vaandels en standaarden
1894/95

aan onze regimenten infanterie en cavalerie door H. M. onze jeugdige Koningin, op den 21^{en} September 1893, zal het den meesten van hen, welke die plechtigheid mochten bijwonen, zeker gegaan zijn als mij, namelijk van te verkeeren onder den machtigen indruk van dien dag, dien feestdag voor de Nederlandsche landmacht, zullen zij overdacht en begrepen hebben, hoe toen de band tusschen Vorstenhuis en leger op nieuw nauwer was toegehaald. Ook buiten de gelederen werd het groote gewicht van dien dag begrepen, getuige meerdere opstellen in tijdschriften en dagbladen, welker inhoud verschillende waardeerende beoordeelingen bevatte.

Eensklaps te midden dier stemming, en wel naar aanleiding van een bericht in een veelgelezen, doch toen slecht ingelicht orgaan onzer pers, als zouden de op genoemden datum ingeleverde veldteekens de vaandels zijn in 1815 op de Franschen veroverd, kwam een wanklank van over de Noordzee, toen namelijk onder vermelding van die onzinnigheid in de »Punch" van 7 October een tweeregelig versje werd opgenomen, waarin de Nederlanders, strijdende onder tweedehands-vlaggen, in verband werden gebracht met de weinig borgende »Dutch courage", eene uitdrukking die zoowel door Nederlandschen, als door jeneververmoed kan worden vertaald.

Op denzelfden dag waarop ik kennis nam van die vernieuwde proeve van Engelsche welwillendheid ten onzen opzichte, ontving ik de zeer gewaardeerde uitnoodiging van het Bestuur dezer Vereeniging, om als spreker op te treden. en dat wel tot vervulling eener toenmaals toevallig opengevallen beurt. Destijds, voor zooverre mij door ambtsbezigheden vrije tijd was gelaten, geheel verdiept in de bronnenstudie voor een werk over het aandeel der Noord- en Zuid-Nederlandsche troepen aan den veldtocht van 1815, en daardoor in de gelegenheid meermalen op te merken, hoe in Engelsche geschriften dat aandeel verkleind of verzwegen wordt, kwam, ook in verband met het genoemde versje, al dadelijk het denkbeeld bij mij op om de beoordeelingen der schrijvers van die natie te toetsen aan de feiten, voor welker juiste beoordeeling mij zoo talrijke, welwillend verstrekte, officiële bescheiden ten dienste stonden, en

den nitslag van dien arbeid tot het onderwerp der mij opgedragen spreekbeurt te maken. Door andere omstandigheden ging die echter toen niet door en werd uitgesteld tot dit leesjaar; aangezien evenwel het gekozen onderwerp daardoor, naar ik meende, als gevolg der gelegenheid tot meer uitgebreide studie, eerder winnen dan verliezen kon, besloot ik bij het eerste voornemen te blijven en U de vrucht van dien arbeid dezen avond mede te deelen onder den titel: »Engelsche beoordeelingen over de Nederlandsche troepen in 1815 aan de feiten getoetst.» Daarbij stel ik mij voor uit de verhalen van den even korten als belangrijken veldtocht in de Junidagen van dat jaar eenige grepen te doen, waaruit ik de straks opgeworpen stelling, als zouden door de meeste der genoemde schrijvers de handelingen onzer troepen daarbij zijn verzwegen of in een verkeerd daglicht gesteld, hoop te bewijzen.

Vooraf zij medegedeeld dat in mijn geheele betoog door »onze troepen», zoowel de Noord- als de Znid-Nederlandsche moeten worden verstaan, in tegenstelling der opvatting in de Engelsche bronnen, waarin nu eens sprake is van Belgische en dan weer van Nederlandsche, waar meermalen, al bestonden die toen nooit, eene geheele brigade of divisie voorgesteld wordt als Belgisch en daardoor aangetoond, dat de schrijvers dier bronnen nog jaren na den veldtocht onkundig waren aan, of zich althans geen rekenschap gaven van het feit, dat onze Souvereine Vorst reeds den 16^{en} Maart 1815 den titel had aangenomen van Koning der Nederlanden, en daarmede de regeering over de Vereenigde Nederlandsche en Belgische gewesten had aanvaard.

Al spoedig na den besproken veldtocht werd de geringschatting van het aandeel onzer troepen door onze Engelsche bondgenooten in Nederland gevoeld, althans reeds in het toenmaals bestaande tijdschrift »de Herkauwer» Jaargang 1817 wordt het te Londen verschenen werk: »The battle of Waterloo by a near observer» besproken, en, na te velde te hebben getrokken tegen de daarin betoonde geringschatting van het ingrijpen der Pruisen in dien veldslag »alsof die alleen nog tijdig genoeg kwamen om het Hannoversch-Belgisch-Engelsche leger, dat daarin korthedshalve altijd de Britsche armée genoemd wordt,

met de behaalde zege te komen gelukwenschen", door den recensent opgemerkt: »de Nederlanders moesten niet zoo droevig in de schaduw geplaatst worden als hier geschiedt. Ook hetgeen zij ten beste gaven behalve hunne manschappen en persoonlijke dapperheid was niet gering en zij brachten niet weinig toe om den eersten misslag (want zich in die omstandigheden te laten verrassen is toch, hoe men dat omzwachtelen wille, een misslag) te herstellen."

En na dien eersten Engelschen schrijver zijn er vele gekomen, die zich allen ten doel schijnen te hebben gesteld slechts een Engelsch heldendicht te leveren door van Quatre-Bras de eerste en van Waterloo de laatste uren weg te laten (1) of slechts even aan te stippen, doch wier verhalen geen ware, en zeker althans slechts eene alles behalve volledige voorstelling van de ontzaggelijke worsteling geven.

De Fransche luitenant-kolonel de la Tour d'Auvergne karakteriseert in zijne studie over den veldtocht (2) dat feit aldus: »Engeland heeft zich de overwinning toegeëigend in den persoon van zijn vertegenwoordiger, den Hertog van Wellington, Al zijne schrijvers hebben zich beijverd om deze overweldiging te wettigen en men moet bekennen, zij hebben geene moeite gevonden om hunne natie te overtuigen. De massa van het Britsche volk verbeeldt zich dat alleen Engeland bij Waterloo heeft gestreden. In eene menigte door onze naburen gunstig ontvangen verhalen verschijnen de Pruisen eerst na den veldslag om de door de Engelschen op de vlucht geslagen Fransen te vervolgen. Zelfs de meest ernstige schrijvers brengen hun offer aan die legende, die de nationale eigenliefde vleit. Evenwel verplicht om het aandeel te erkennen dat Blücher toekomt, maken zij het zoo klein mogelijk Wat zijne bondgenooten aangaat, die zoo toegewijd, zoo nuttig, zoo noodig

(1) Zie over dit laatste: *Etude de la campagne de 1815 — Waterloo. Conférences par le Lieutenant Colonel Charles Chesney, ancien professeur d'art et d'histoire militaire au collège de l'état-major à Sandhurst.* — Fransche uitgave Brussel en 's Hage 1870 bl. 250 en 289.

(2) Prince E. de la Tour d'Auvergne. — *Etude de la campagne de 1815.* — Paris 1870.

waren, beloonde Engeland hunne diensten met de schreênwendste onrechtvaardigheid gepaard aan de zwartste ondankbaarheid. In alle Engelsche geschriften telt het ze voor niets of voor zeer weinig.”

De Engelsche luitenant-kolonel Chesney, de beste en meest onpartijdige schrijver van die natie in zake den thans besproken veldtocht, zegt daarover in zijn werk: »De zwakke zijde van al die vaderlandsche verhalen is, dat zij groote moeite hebben om aangenomen te worden door andere natiën dan die waarvan zij de neigingen vleien” en meer bepaald omtrent Waterloo: »Bij ons is de volksoverlevering van dien grooten veldslag weinig minder romantisch dan het befaamde hoofdstuk der *Misérables* van Victor Hugo, getiteld: »Waterloo”, dat met recht de vroolijkheid der critici heeft opgewekt.”

Wie nu, behoorende tot eene dier andere natiën, zal het den Engelschen misgunnen zich te vermeien in dergelijke romantische legenden, al hunne voorvaderen te vereeren als helden, alle bevelhebbers te houden voor onfeilbaar onder alle omstandigheden en hunne handelingen als de uitsluitende oorzaak dat de gehate Bonaparte voor goed van het Europeesche schouwtooneel verdween. Maar anders wordt die opvatting wanneer die heldenmoed nog schitterender moet uitkomen te midden van een hoop lafaards van andere bevriende en toen verbonden natiën, waar die grootsche handelingen worden geschetst als nog geen ruimere gevolgen te hebben gehad, omdat zij werden belemmerd door de aanwezigheid van onbruikbare, weinig te vertrouwen, slecht gedisciplineerde bondgenooten. Dan houdt die nationale legende op onschuldig te zijn en dan heeft het nageslacht van die bondgenooten het recht en rust daarop de plicht, om daarop nader in te gaan, om een ernstig onderzoek in te stellen naar aanleiding van de beschuldigingen tegen zijne voorvaderen ingebracht en nog altijd volgehouden niettegenstaande mannen als onze generaal Knoop hier, als de generaal Renard in België, om geen anderen te noemen, hun krachtig protest tegen die beschuldigingen lieten hooren, die zijn samen te vatten in onbetrouwbaarheid, lafhartigheid en plunderzucht.

En men geloove niet dat die onbetrouwbaarheid — om daaraan slechts enkele woorden te wijden, daar zij op niets anders berust dan op eene opvatting die gedurende den veldtocht door geen enkel bewijs is gerechtvaardigd — eene min of meer geldige reden zou gevonden hebben in het jeugdige en betrekkelijk weinig geoefende gehalte van een groot deel van het Nederlandsche leger, neen! zij wordt toegeschreven aan sympathie voor Napoleon, onder wiens bevelen onze troepen vroeger hadden gestreden. Zoo kan men nog lezen in een der laatste jaargangen van het »United service magazine" (1) van de hand van den Engelschen kolonel Maurice en eveneens in het onlangs door den veldmaarschalk lord Wolseley geschreven boek »Decline and fall of Napoleon".

De werkelijkheid is echter, dat van de Nederlanders en Belgen, die met eere den keizer hadden gediend, in 1815 slechts een uiterst gering gedeelte in onze gelederen over was, hoewel tot zelfs de laatstgenoemde schrijver het doet voorkomen of vele Hollandsch-Belgische troependeelen in dat geval verkeerden en hij beweert, dat de sympathieën van de meerderheid der 30000 Noord- en Zuid-Nederlanders voor Napoleon waren. Het grootste gedeelte dier oudgedienden had het leven gelaten in Spanje, Rusland en Duitschland, en bij hen die waren overgebleven, en zeker bij de Noord-Nederlanders, woog de liefde voor het herboren vaderland onder het oude stamhuis van Oranje oneindig zwaarder dan het prestige van Napoleon's naam. En dan het verreweg talrijkste jongere gedeelte, dat ouders en grootouders verarmd en ellendig had zien worden door het verval van den handel, door zware belastingen en door de gedwongen tierceering der staatsschuld, dat vaders en broeders bij duizenden had zien nittrekken om nimmer terug te keeren, maar te vallen als slachtoffers voor eene hen vreemde zaak, voor een gehaten dwingeland. Twintig volle jaren hadden zij de zware boetedoening doorleefd, nadat tweespalt en omwentelingsgeest de Fransche onderdrukkers van de zoo hoog gewaardeerde vrijheid binnen onze grenzen hadden gehaald!

(1) Jaargang 1890, bl. 63.

»De 32000 man Nederlanders, Belgen en Nassaners waren zeer verdacht met betrekking tot hunne getrouwheid aan de zaak der Verbondenen,» zegt ook Chesney (1) en hij vervolgt: »Zeer waarschijnlijk waren deze verdenkingen onrechtvaardig en overdreven, maar men kan niet ontkennen dat zij bestonden en zij moesten onseilbaar inwerken op de plannen van Wellington.» Van dit laatste nu is het mij niet mogen gelukken eenig bewijs te vinden. Maar aangenomen dat ook de hertog min of meer twijfelde aan de trouw onzer troepen, wat dan te denken van den veldheer die juist *die* troepen gebruikt en als strategische en als tactische voorposten, die aan een groot deel daarvan eene geheel afgezonderde plaats aanwijst die, waren zijne vermoedens bewaarheid, ongetwijfeld de gevaarlijkste zonde zijn geworden. Want dat alles zijn feiten, allereerst de plaatsing van de 2^e en 3^e Nederlandsche divisien infanterie en van de 2^e Nederlandsche brigade lichte cavalerie het dichtst aan de Fransche grenzen, tot dekking van het Engelsch-Hannoversche leger, dat in zoete rust de maanden vóór het openen van den veldtocht in de meest welvarende provinciën van de Zuidelijke Nederlanden sleet of, zooals ons onder anderen Thackeray in zijn »Vanity fair» schildert, zich ongestoord kon overgeven aan allerlei genietingen in Brussel en omstreken. Duidt de opstelling dier troepen aan de grenzen, waardoor de gelegenheid tot verraad, tot desertie, tot knoeierij met den vijand zoo bijzonder werd in de hand gewerkt, op wantrouwen van den Engelsch-Nederlandschen opperbevelhebber?

Duidt het op wantrouwen, dat dezelfde opperbevelhebber in den namiddag van den 17^{en} Juni, na den terugtocht van Quatre-Bras, op de door hem gekozen verdedigende stelling, zuidwaarts van Waterloo, den uitersten rechtervleugel daarvan om en in Braine l'Allend, langs welken hij eene omtrekking niet onmogelijk acht, laat bezetten nitsluitend door onze divisie Chassé? Zou, indien die afdeeling niet betrouwbaar geweest ware, door dien maatregel het voorbeeld twee jaren vroeger door de Saksers bij Leipzig gegeven, de desertie en corps op

(1) Chesney, bl. 86.

het slagveld niet zeer gemakkelijk eene herhaling hebben kunnen vinden?

Duidt het op wantrouwen, dat op denzelfden tijd onze divisie de Perponcher, die zich reeds eenige uren in de tweede linie op bivak bevond, op last van den hertog van Wellington vóór de eerste Engelsche linie werd uitgebracht om in den nacht van den 17^{en} op den 18^{en} in den voorpostendienst te voorzien tegenover een ondernemenden vijand wiens schildwachten op geweerschotsafstand verwijderd waren?

Vooraf, duidt het op wantrouwen dat het geheele 1^e Nederlandsche legerkorps, bijna de helft onzer sterkte aan infanterie, onder Prins Frederik afgezonderd werd opgesteld op omstreeks 14 kilometer afstand van de ingenomen stelling op een post waarvan dezelfde hertog in den nacht van den 17^{en} aan den hertog van Berry schreef:

»Het kan gebeuren dat de vijand ons omtrekt over Hal, ofschoon het weder vreeselijk en de wegen afschuwelijk zijn en ofschoon ik het korps van Prins Frederik in stelling heb tusschen Hal en Enghien"? (1)

Wat blijft er bij zulke feiten over van de bewering dat Wellington de Nederlandsch-, Belgisch-, Nassausche troepen niet vertrouwde en die opvatting noodzakelijk op zijne plannen moest inwerken. De Engelsche schrijvers, die dat wantrouwen volhouden, bedenken niet dat hunne bewering een smet werpt op het gezond verstand en den goeden naam als veldheer van hun vereerden en gevierden hertog door nog meer en hier onverdiende fouten op zijne rekening te schrijven dan waarmede die voor den veldtocht van 1815 reeds door talrijke schrijvers van verschillende nationaliteit is beladen.

Een natuurlijk gevolg van het vooruitschuiven der Nederlandsche troepen naar de zijde der bedreigde grenzen, waaraan zoo even werd herinnerd, was dat bij het overschrijden daarvan door Napoleon's leger op den 15^{en} Juni de eerste stoot hen moest treffen. In den laten namiddag van dien dag kwam

(1) Zie Gurwood — Despatches of the duke of Wellington. XII bl. 477.

het dan ook reeds tot eene ontmoeting tusschen Frasnes en Quatre-Bras, waar een bataljon van de 2^e brigade onzer 2^e divisie, Nassauers in Nederlandschen dienst, en eene onzer rijdende batterijen door overmachtige ruiterafdeelingen bedreigd, langzaam teruggingen op de overige bataljons, die de brigade-commandant, Prins Bernhard van Saksen-Weimar op hunne alarmplaats bij Quatre-Bras had vereenigd.

Het gewicht van dat punt beseffend, dat gelegen is aan de snijding van den grooten weg naar Brussel en den verbindingsweg van het Engelsch-Nederlandsche en het Pruisische leger (Nivelles-Namen), besloot die jeugdige kolonel, ofschoon zonder orders en geheel alleen staande, aldaar stand te houden en het is ten gevolge van dat besluit, van den geboden weerstand en van de ferme houding der brigade dat de maarschalk Ney afzag van verdere pogingen om dien avond tot Quatre-Bras door te dringen, *een besluit dat door zijne gevolgen den eersten grondslag heeft gelegd tot den gunstigen afloop van den veldtocht.*

Ofschoon door de meeste Engelsche schrijvers doodgezwegen, wordt evenwel dit feit door de meest toongevenden onder hen als Chesney (1) en Siborne (2) met eenige waardeering vermeld, zonder dat evenwel de geheele en groote beteekenis daarvan wordt aangegeven, terwijl daarentegen de veldmaarschalk Wolseley die het laatste licht uit Engelsche bron over den veldtocht laat schijnen, er niets anders van zegt dan: »de kleine detachementen van Wellington's leger, die door de Franschen werden ontmoet, waren achterwaarts gezonden zonder orders van den hertog en tegen zijne wenschen door hun commandant, Prins Bernhard van Saksen-Weimar.»

In waarheid, die zoo hoog geplaatste militaire autoriteit van het Engelsche leger had wel recht in zijn werk uit te roepen: »Zonderlinge zaak, de volledige geschiedenis van dezen veldtocht van Waterloo, de kortste en een der meest beslissende van onze geschiedenis moet nog geschreven worden!»

Wat er verder bij de Nederlandsche 2^e divisie in den nacht

(1) Chesney — bl. 128.

(2) W. Siborne. = History of the war in France and Belgium in 1815. I bl. 74.

van 15 op 16 Juni plaats vond, hoe daar bij afwezigheid van den Prins van Oranje die zich *op verlangen van den hertog van Wellington* (1) te Brussel bevond door onze generaals de Constant Rebecque en de Perponcher op eigen initiatief en zelfs tegen de bevelen van den hertog is gehandeld, hoe die handelingen en de daarop gevolgde taaie verdediging van de stelling bij Quatre-Bras door onze soldaten in de eerste namiddagen van den 16^{en} Juni 1815 het Pruisische, en daardoor waarschijnlijk ook het Engelsche leger van den ondergang hebben gered, die eer is ons nimmer door eenig schrijver van over het Kanaal gegund. En het moet worden erkend, het zou klinken als eene overdrijving, om geen erger woord te gebruiken, wanneer een Nederlandsch spreker op gezag van Nederlandsche bronnen die heerlijke waarheid verkondigde, daarom zij gegrepen naar de getuigenis van een man, wiens persoonlijkheid in de gegeven omstandigheden die waarheid volkomen onaantastbaar maakt. Het is de zoo zeer bekende, de beroemde chef van den generalen staf van Blücher in den besproken veldtocht, de luitenant-generaal, graaf von Gneisenau, als hij den 12^{en} Juni 1817 aan zijn Koning schrijft:

Sire! Het heeft Uwe Majesteit behaagd aan de officieren van het Nederlandsche leger decoratiën uit te reiken om hun gedrag in den veldtocht van 1815 te beloonen.

Dat Uwe Majesteit mij vergunne haar een van die officieren te doen kennen, die zich eene dergelijke belooning buitengewoon heeft waardig gemaakt. Het is de luitenant-generaal de Perponcher, gezant der Nederlanden geaccrediteerd bij Uwe Majesteit.

Deze generaal commandeerde de 2e divisie van de Nederlandsche troepen; hij verplaatste zich naar Quatre-Bras, waar hij in den avond van den 15^{en} eene lichte ontmoeting met den vijand had. Denzelfden avond ontving hij van den prins van Oranje de order van den hertog van Wellington, om van Quatre-Bras naar Nivelles te marcheeren. De luitenant-generaal de Perponcher gevoelde, dat de hertog die order had gegeven

(1) Het bewijs hiervoor berust in het huisarchief van H. M. de Koningin.

zonder de minste kennis van den toestand van het leger; hij gevoelde het gevaar, dat ontstaan zou, wanneer de vijand, de wegen van Brussel en Namen vrij vindende, voorwaarts rukte en de beide legers scheidde: hij nam dus de verantwoordelijkheid op zich en bleef in de stelling van Quatre-Bras.

Den volgenden dag werd hij door overmacht ernstig aangevallen; hij verloor een derde zijner sterkte en hield zich staande tot de aankomst van ondersteuning.

Wanneer de luitenant-generaal de Perponcher de order van den hertog van Wellington had opgevolgd, wanneer hij naar Nivelles was gemarcheerd en niet zulk een goeden weerstand had geboden, dan had de maarschalk Ney, te Quatre-Bras aankomende, rechts kunnen afslaan en in den rug kunnen komen van het leger, dat bij Ligny onder bevel van prins Blücher streed, en aldus de geheele vernietiging daarvan kunnen veroorzaken.

Dit feit is slechts aan weinig personen bekend, ik heb gemeend het ter kennis van Uwe Majesteit te moeten brengen, verblijvende met den meesten eerbied, enz. enz.

GNEISENAU."

Bij zulk eene getuigenis kunnen wij er kond bij blijven, als de bekende Engelsche geschiedschrijver Allison (1) het aandeel onzer troepen aan den strijd bij Quatre-Bras samenvat in de woorden: »The Belgians were soon overthrown" om dan te gaan nitweiden over: »The desperate resistance of the British." Chesney zegt omtrent het werk, waarin die korte dooddoener voorkomt, dat de dwalingen, die het gedeelte daarvan ontsieren, dat den veldtocht van 1815 behandelt, verdwenen zijn in de latere uitgave van 1860 en dat die schrijver zich in de laatste jaren van zijn leven veel moeite heeft gegeven om die juistheid te bereiken, die hij te voren te veel had verwaarloosd. Die latere uitgave mocht het mij niet gelukken in handen te krijgen, laat ons voor den naam van Allison hopen, dat daarin ook *die* dwaling is hersteld, zoomede de veel ergere straks te noemen

(1) A. Allison, History of Europe, deel X. blz. 459. — 1840,

onzin, over een gedeelte van het Nederlandsche leger bij Waterloo neergeschreven.

M. H.! het is hier niet mogelijk, in verband met den beschikbaren tijd, om zelfs verkort de gebeurtenissen bij het Nederlandsche hoofdkwartier in den nacht van 15 op 16 en op 16 Juni 1815 te schetsen, maar tot verklaring van eenige straks gebezigde uitdrukkingen zij het mij vergund aan te stippen hoe, niettegenstaande het ten 9 ure namiddag ontvangen bevel van den prins van Oranje om, wanneer geene nadere berichten van den vijand waren ingekomen, aan de op hunne alarmplaatsen verzamelde brigades kon worden toegestaan naar hunne kantonnementen terug te keeren, de chef van den generaal staf, de generaal baron de Constant Rebecque die berichten ernstig genoeg vond om de gegeven orders tot concentratie te handhaven en de troepen te doen bivakkeeren, eene opvatting, die al spoedig bleek de juiste te zijn, toen hem het bericht van de ontmoeting bij Frasnes werd gerapporteerd: hoe diezelfde generaal den commandant der 2e divisie verzocht zijne aangevallen brigade door de andere uit Nivelles te doen ondersteunen en hoe, nadat dit was geschied, de reeds genoemde order van den hertog van Wellington inkwam om de 2e en 3e Nederlandsche divisien te Nivelles te verzamelen, eene order, die, ware zij opgevolgd, het bedreigde punt in handen des vijands zou hebben gebracht, het punt, waarvan Allison zelf zegt, dat „bij het bezit daarvan de Franschen de gemeenschap tusschen de Engelsche en Pruisische legers geheel zouden hebben afgesneden en eerstgenoemden zich in staat zouden hebben gezien om naar verkiezing op elk dezer met overmacht aan te vallen” (1).

Evenwel heeft de generaal de Perponcher den zedelijken moed gehad om niet aan die order van den opperbevelhebber te gehoorzamen; zijne divisie bleef het gewichtige punt bezetten en zij was het, die op den 16^{en} Juni nagenoeg alleen ongeveer twee uren dat punt hardnekkig heeft verdedigd ten koste van groote verliezen aan dooden en gewonden; zij was het, die aan de oprukkende Engelsche divisie Picton gelegenheid gaf onge-

(1) Allison, X, blz. 456.

hinderd door te marcheeren en achter hare gedunde gelederen in de stelling te rukken; zij was het, die met haar bloed de kwade gevolgen voorkwam van Wellingtons misslag om zijn leger in zeer uitgebreide kantonnementen versnipperd te laten, toen Napoleons concentratie aan de grenzen reeds een voldongen feit was.

Waar wordt door één Engelsch schrijver aan haar de eer gegeven, die haar toekomt; bij welken worden niet die eerste, die meest beslissende oogenblikken van den strijd weggecijferd of als eene bijzaak behandeld? ofschoon enkele der meest schitterende feiten, als b. v. het heldhaftig optreden van het 5e bataljon nationale militie, niet geheel onvermeld blijven. Maar, zooals reeds werd gezegd, tot het leveren van een nitsluitend Engelsch heldendicht is het noodig van den slag bij Quatre-Bras het eerste gedeelte in de schaduw te stellen.

Wat verdere beweringen omtrent uit dien strijd vluchtende Nederlandsche troepen aangaat, die vooral bij den kapitein Siborne voorkomen, daaromtrent heeft de generaal Knoop in de wederlegging van het werk van dien schrijver (1) het noodige gezegd en zoowel daarom, als omdat straks ruimschoots gelegenheid zal worden gevonden om terug te komen op dat werk zoowel als op de beschuldiging van lafhartigheid, behoeft daarop niet reeds thans te worden ingegaan. Wel mag, wat dien strijd betreft, nog even in herinnering worden gebracht, hoe ons regiment lichte dragonders n°. 5, na eene onbesliste charge op overmachtige Fransche cavalerie, door een Engelsch bataljon met hevig vuur werd ontvangen en zware verliezen leed, en de vraag worden gesteld hoe wel het oordeel van Engelsche schrijvers, en vooral van den laatstgenoemde, zou geweest zijn over een Nederlandsch bataljon, dat zich zou hebben schuldig gemaakt aan eene dergelijke schromelijke vergissing, en of een zoodanig gemis aan kalmte niet op rekening van lafhartigheid of van kwade trouw zou zijn geschreven?

(1) W. J. Knoop, Beschouwingen over Sibornes geschiedenis van den oorlog van 1815 in Frankrijk en de Nederlanden en wederlegging van de in dat werk voorkomende beschuldigingen tegen het Nederlandsche leger. — Breda, 1846.

Voor ons, Nederlanders, blijft de straks aangehaalde getuigenis van Gneisenan het beste bewijs voor den grooten dienst, dien onze troepen bij Quatre-Bras, ten koste van meer dan 800 dooden en gewonden op eene geheele sterkte van ruim 8000 man, aan onze bondgenooten en meer bepaald aan den goeden naam van den Engelschen opperbevelhebber hebben bewezen. Zonder de volharding van die troepen tegenover eene zeer groote overmacht had de Fransche keizer den slag van Waterloo onder voor hem oneindig gunstiger omstandigheden kunnen leveren; het nageslacht kan dan ook met trots en eerbied blijven staren op de gedenknaald bij Soestdijk, die door den waardeuerenden tijdgenoot werd opgericht »ter bijzondere vereering van den moed in de hardnekkige verdediging der positie bij les Quatre-Bras ten toon gespreid" (1).

M. H.! In het vorige gedeelte mijner rede noemde ik reeds eenige malen het aan de meesten uwer min of meer bekende werk van den kapitein Siborne, een werk, dat in de eerste helft der veertiger jaren in Engeland verscheen en waarvan de talrijke en uiteenlopende beoordeelingen het ongetwijfeld stempelen tot een »opmerkelijk" boek. Kon men in het »United service magazine" na de verschijning daarvan lezen, dat »sedert de zesduizend jaren dat de wereld bestaat, nooit belangrijker werk het licht heeft gezien", in hetzelfde tijdschrift wordt kort daarna (2) gesproken van »de ongerijmde en belachelijke verzinselen van den kapitein Siborne". De luitenant-kolonel Chesney, die in zijne voorrede de werken van talrijke schrijvers van verschillende nationaliteit behandelt, zegt er van (3): »De oudste van hen (de Engelsche schrijvers), die onze aandacht trekt, is Siborne; zijn werk, vergezeld van een uitmuntenden atlas, had de eer het eerste volledige verhaal te geven van den geëindigten veldtocht; het is nog eene nuttige verzameling van inlichtingen, die men niet kan doorloopen zonder den schrijver dank te brengen voor den ijver, waarmede hij zijne grondstoffen heeft

(1) Art. III van het Koninklijk besluit van 8 Juli 1815.

(2) November 1853, blz. 422.

(3) Chesney, blz. 25.

verzameld, en de zorg, waarmede hij ze heeft bewerkt. Aan den anderen kant kan men niet ontkennen, dat het bezoedeld is met fouten, die elke nationale geschiedenis aankleven, onmiddellijk na een grooten oorlog geschreven. Men vindt er vele dingen in, die er nooit in zouden zijn voorgekomen, wanneer het werk niet zoo zeer den bijval van het Engelsche leger had noodig gehad om zich bij zijne verschijning in stand te houden. Het is zonder twijfel een uitsluitend Engelsch boek, maar ongeschikt voor algemeen gebruik, wat niets verwonderlijks heeft als men zich verplaatst in het tijdperk, waarin het werd uitgegeven. De zwakke zijde van al die vaderlandsche verhalen is, dat zij groote moeite hebben om aangenomen te worden door andere natiën dan die, waarvan zij de neigingen vleien.”

Nu! de neigingen der Nederlandsche natie zijn er alles behalve in geveid en de inhoud van dat werk, wat betreft de handelingen van onze troepen in 1815, deden onzen gevierden geschiedschrijver, den lateren generaal Knoop, met verontwaardiging naar de pen grijpen om eene wederlegging te schrijven van de tegen het Nederlandsche leger ingebrachte beschuldigingen, eene wederlegging, waarbij zijne beschouwingen hem leidden tot de conclusie dat het nog erger dan *een slecht boek*, dat het *eene slechte daad* is.”

Wel wordt verzekerd dat de generaal later, de feiten handhavende door hem ter wederlegging aangevoerd, heeft gewenscht in minder hartstochtelijken toon te hebben geschreven en het is zeer waarschijnlijk dat de eerbiedwaardige, kalme en door levensondervinding zachter gestemde grijsaard hetzelfde onderwerp even degelijk maar meer bezadigd zou hebben behandeld als de vijfendertigjarige, van verontwaardiging gloeiende kapitein deed. Maar moge dat ook zoo wezen, het Nederlandsche leger, zoowel als de natie moeten hem dankbaar blijven dat hij toenmaals (1846) hunne eer heeft hooggehouden en bij zoo velen van het jongere geslacht, die zijne wederlegging lazen, het vertrouwen in hunne vaders en grootvaders heeft weten te bestendigen.

Het zou dan ook onnoodig, zoo niet vermetel zijn aan de

grondige en doorwrochte wederlegging van den generaal Knoop iets te willen toevoegen, ware het niet dat een sedert betrekkelijk korten tijd verschenen Engelsch werk een nieuw en verrassend licht had geworpen op de Siborne literatuur, voor ons van hoog belang, wat betreft onze troepen in den besproken veldtocht. In 1891 namelijk verscheen eene verzameling van brieven betreffende dien veldtocht onder den naam van »Waterloo Letters" en wel uitgegeven door den oud generaal-majoor in Engelschen dienst H. T. Siborne, den zoon van den genoemden kapitein W. Siborne. Toen toch deze laatste het voornemen had opgevat tot het schrijven van een werk over den oorlog van 1815 zond hij tal van brieven uit naar nog bestaande deelnemers aan dien oorlog van alle rangen in het Engelsche leger met verzoek hunne herinneringen ten beste te geven tot samenstelling van zijn werk. Van de antwoorden op die uitnoodiging nu verzamelde de zoon voor enkele jaren na genoeg een tweehonderdtal tot de zoo even genoemde »Waterloo Letters" en deed die met een korten tekst van zijne hand het licht zien en het is *die* verzameling die het mogelijk maakt in vele opzichten over de handelingen onzer troepen, zooals die door den vader beoordeeld zijn, meer licht te verspreiden, ook door er naast te stellen, wat bij onze Engelsche bondgenooten plaats greep.

't Ware te wenschen geweest dat die vader zich bij het schrijven van zijn boek meer rekenschap hadde gegeven van den brief, dien hij op zijne vragen ontving van den majoor Browne (hij Waterloo luitenant van het 4^e regiment infanterie) (1) als deze hem schrijft: »Ik houd er ook voor dat troepenofficieren en meer bepaald zij die in de compagnie staan, weinig tijd of gelegenheid hebben om iets te weten buiten hunne eigen divisie of brigade en dat de knuitdamp en het gewoel, dat ik vrees dat bijna onafscheidelijk is van de regimenten, die nabij den vijand zijn, en meer bepaald de aandacht, die op hunne manschappen gevorderd wordt, aan de officieren in de compagnie alle mogelijkheid ontnemen, dat zij eenig juist verhaal geven

(1) Waterloo Letters bl. 394.

van de veldslagen, die zij medemaakten". Maar, als de kapitein Siborne die waarheid had voor oogen gehouden, dan had zijn boek achterwege moeten blijven, want het grootste gedeelte van den inhoud is gegrond op de getuigenissen na 28 jaren gegeven door officieren die bij Waterloo in subalterne betrekking in de gelederen stonden en waaronder er zeker vele voorkomen, die volkomen waar en betrouwbaar zijn, maar nog meer, die natuurlijkerwijze op vergissingen of verkeerde voorstellingen berusten of die na een zoo langen tijd overdreven of zonder voldoende zaakkennis zijn neergeschreven.

Dezelfde opmerking van den majoor Browne legt de Engelschman Doyle in eene onlangs uitgekomen roman (1) een der medestrijders bij Waterloo in den mond met de woorden: »Om de eerlijke waarheid te zeggen heb ik meer vernomen omtrent dien slag door wat ik gelezen heb dan door wat ik zag, want hoeveel kon ik zien met een kameraad aan elke zijde en eene groote, witte wolk aan het uiterste eind van mijn geweer? Het was uit boeken en de verhalen van anderen dat ik vernam, hoe de zware ruitery aanviel, hoe zij de beroemde kurassiers omverreed en hoe zij in stukken werd gehakt voor zij kon teruggaan. Van hen vernam ik ook alles omtrent de opvolgende aanvallen, hoe de Belgen vluchtten, enz." Eenige anecdoten uit de veldslagen van den 16^{en} en 18^{en} Juni die nagenoeg woordelijk bij kapitein Siborne voorkomen, maken het niet twijfelachtig, waaruit die Engelsche schrijver zijne voorstelling van den strijd heeft geput, waarin ook hij meer-malen gewaagt van de lafhartigheid van Nederlanders en Belgen in die veldslagen (2). Zoo gaan nog altijd Engelsche schrijvers voort met gedachtenloos, mag niet gezegd worden gewetenloos, de soldaten van bevriende natiën te bekladden en door het slijk te sleuren, zoo woekert het door Siborne in 1814 uitgestrooide zaad nog welig voort.

(1) The great shadow by A. Conan Doyle; ook als Feuilleton vertaald in de Nieuwe Rotterdamse Courant zonder de voor ons stuitende gedeelten.

(2) Doyle, bl. 114, 121 en 130.

Het zij mij vergund op het voetspoor van den generaal Knoop in diens wederlegging meer omstandig terug te komen op het aandeel onzer troepen aan den slag van Waterloo en te onderzoeken in hoe verre dat aandeel door Engelsche schrijvers onjuist of overdreven is voorgesteld en dat zooveel mogelijk door bij voorkenr Engelsche getuigenissen en voor zooveel noodig ook die van geloofwaardige schrijvers van andere natiën daar tegenover te stellen en tevens de moreele en fysieke oorzaken op te sporen, waardoor de voorgevallen feiten niet anders hebben kunnen plaats vinden dan in werkelijkheid is geschied.

Vooraf echter eenige woorden over de gebruikelijke tactiek van den hertog van Wellington, omdat hare toepassing bij Waterloo aan het deel onzer troepen dat het eerst zal worden besproken, zulke zware offers en later de jammerlijke critiek der Engelsche schrijvers heeft gekost. Zeer juist is die tactiek beschreven door den Belgischen kapitein van den generalen staf de Selliers (1): »Men kan" zegt hij »op de volgende wijze de grondregels samenvatten, naar welke die generaal handelde in de verdedigende veldslagen, die hij heeft geleverd.

Het hoofdgedeelte van zijne gevechtsofstelling bestond in eene sterke linie infanterie die hij gewoonlijk op hoogten plaatste op den afstand van een krachtig geweervuur (namelijk 50 tot 100 M.) achterwaarts van de hoogste punten van het terrein.

Zoo opgesteld ontsnapte deze linie aan het gezicht der tegenpartij die volkomen onbekend bleef met haar bestaan; daar bij gevolg de vijandelijke artillerie ze niet tot doel van haar vuur kon nemen, bleven de troepen die haar samenstelden, volkomen ongeschonden en zeer beweegbaar in de handen der aanvoerders tot het oogenblik waarop zij in gevecht kwamen.

Voorwaarts van deze zoodanig verborgen linie plaatste Wellington eene sterke linie artillerie op de hoogste punten van

(1) Chevalier A. de Selliers de Moranville, capitaine-commandant d'état-major. — Les procédés tactiques du duc de Wellington, revue militaire belge 8e année (1883) tome II.

de stelling; in de tussenruimten der batterijen of voorwaarts van deze, geschikte punten van het terrein bezettend, werden eenige bataljons geworpen, waarvan de totale sterkte het zesde gedeelte van de geheele op het slagveld tegenwoordige infanterie niet overtrof.

Deze *voórlinie* had tot doel de artillerie tegen een plotseligen aanval des vijands te beschermen, zijne nadering te vertragen en het vuur zijner batterijen tot zich te trekken. Was dat driedubbele gevolg verkregen dan hadden de troepen der *voórlinie* hunne taak volbracht en het was hoogst natuurlijk dat zij uitgeput, vermoeid en minder in getalsterkte moesten zwichten voor den schok der aanrukkende massa's die tot den aanval op de stelling vooruitstormden.

Maar hoe was aan de andere zijde de toestand dier aanvallende massa's? Eer zij den top der stelling bereikten, waar eerst de meest ernstige moeielijkheden zouden beginnen, waren zij blootgesteld aan een hevig artillerievuur en aan de gevechten om hindernissen hen geleverd door de vijandelijke *voórlinie*. Nadat deze laatste eenigen tijd had gestreden, trok zij zich terug of werd overmand. Dan bereikten de aanvallende massa's den top, maar vermoeid en reeds uitgeput door de worsteling, eenigszins in wanorde en uit de hand hunner aanvoerders.

Op dat oogenblik zagen zij eensklaps eene indrukwekkende linie infanterie voor zich oprijzen, zij ontvingen op korten afstand van versche troepen een salvo waarvan de nitwerking verschrikkelijk was. Verrast, verschrikt door de afschuwelijke verliezen die zij ondergingen, kwamen de aanvalscolonnens aarzelend tot staan en trachtten instinctmatig te deploïeren om dat verdelgende vuur te beantwoorden. Maar Wellington liet haar den tijd niet om zich te herstellen en wierp zijne troepen met de bajonet op haar, tegelijkertijd viel zijne cavalerie ze krachtig aan. De vijand werd op die wijze met zware verliezen uit de stelling teruggeworpen. Wat de reserves aangaat, zij bestonden hoofdzakelijk uit ruitery en waren natuurlijk achter de hoofdlinie geplaatst gereed om daar in te grijpen waar de behoefte aan versterking zich zoude doen gevoelen."

De Belgische schrijver Balau, die het bovenstaande in zijn

onlangs verschenen werk (1) aanhaalt, laat daarop terecht volgen: »Op eenige uitzonderingen na plaatste Wellington in de vóórlinie stelselmatig de vreemde troepen, die onder zijne bevelen streden. Zoo deed hij met de Spanjaarden en Portugeezen gedurende de oorlogen op het Spaansche schiereiland evenals met het grootste deel der Nederlanders en Belgen bij Waterloo. De goed beschutte standplaatsen achter den kam der hoogten waren toegewezen aan de Engelschen. In de oogen van personen die deze tactiek niet kennen, oogstten de Engelsche troepen alle lauweren der overwinning, omdat zij alleen vast schijnen te hebben gestaan.

Men moet het luide verkondigen: de bedriegelijke schijn is de oorzaak van den Engelschen laster over het gedrag der Belgen (en Nederlanders) bij Waterloo. Wij voegen er bij dat de Engelsche aanvoerders, die zonder protest het verhaal doen voortwoekeren dat ons voorstelt als vluchtelingen, te kort zijn geschoten in edelmoedigheid en rechtvaardigheid tegenover de bondgenooten, die hen zoo trouw en dapper hebben gediend."

Tot zoover Balan; bovendien zij nog herinnerd dat ook von Damitz in diens beschrijving van den veldtocht van 1815 (2) na het bespreken van Wellington's tactiek mededeelt: »De Engelschen hebben het altijd noodzakelijk gevonden hunne nationale troepen met verbonden of in soldij genomen vreemde troepen te vereenigen aan welke de vermocienissen van den veldtocht, den voorpostendienst, enz. worden overgelaten, terwijl gene voor de veldslagen bewaard worden. In dezen veldtocht zien wij ze ook als reserves der Nederlanders. . . ."

Bij Waterloo nu vormde van onze 2^e divisie de 1^e brigade, aangevoerd door den generaal-majoor graaf van Bylandt, de vóórlinie van den linkervleugel van Wellington's hoofdstelling, meer nabij het centrum waren aan den grooten weg naar Brussel en noordwaarts van la Haye Sainte eenige Engelsche lichte compagnieën opgesteld. De Nederlandsche brigade stond op de

(1) Sylvain Balan. — *La Belgique sous l'Empire et la défaite de Waterloo*. — 11 bl. 201.

(2) Von Damitz. — *Geschichte des Feldzugs von 1815 in den Niederlanden und Frankreich*. — 1 bl. 249.

naar den vijand toegekeerde helling der hoogte en leed, ook volgens Siborne, gevoelige verliezen door het vuur eener Fransche artilleriemassa, daarna had zij den eersten schok te doorstaan van het grootste gedeelte van het ongeveer 18 000 man sterke korps van d'Erlon. Na die korte opsomming vermeldt laatstgenoemde schrijver: »Toen de hoofden der colonnes (van d'Erlon) de ontwikkelde linie van Bylandt's brigade naderden, werden de kreten van »Vive l'Empereur" herhaald. De vooruitgeschoven tirailleurs waren op het punt hun vuur op de brigade te openen om den later volgenden aanval voor te bereiden en te stennen, toen de Nederlanders en Belgen, die reeds eene groote mate van weifeling hadden getoond, een overhaasten terugtocht begonnen, niet gedeeltelijk of opvolgend, maar gezamenlijk en gelijktijdig, zoodat de beweging den schijn had van op commando te zijn geschied.

De wanorde van deze troepen vermeerderde spoedig, maar bij het bereiken van de achtergelegen heg langs den kam der helling werd eene poging gedaan om ze te verzamelen bij het 5^e bataljon Nederlandsche militie. Deze poging mislukte echter geheel niettegenstaande de uiterste inspanning van de zijde der officieren. Het reserve-bataljon en de artilleristen van Bylevelt werden, ofschoon zij den stroom voor een oogenblik schenen te stremmen, spoedig medegesleept door zijne toemermende kracht. Toen zij voorbij de Engelsche colonnes kwamen, klonken hen gefluit, gejuw en vervloekingen tegen en toen een gedeelte in zijne haast om te vluchten de grenadierecompagnie van het 28^e regiment bijna omverliep, waren daarvan de manschappen zoo woedend dat zij slechts met moeite konden worden teruggehouden om op de vluchtelingen te vuren. Eenige manschappen van het 1ste Royal Scots waren evenzeer verlangend op hen te schieten. Niets scheen hunne vlucht te kunnen stuiten, die alleen ophield toen zij zich geheel achter en gedeckt door de groote heuvelrij bevonden op welke zich het Engelsch-Verbonden leger bevond. Hier bleven zij, betrekkelijk gedeckt gedurende het overige van den slag, aan welken zij geen verder deel namen en zonder dat hunne diensten om dien te winnen van dat oogenblik af verleend of gevraagd werden."

Van dit verhaal van kapitein Siborne zegt de generaal Knoop: „nooit is mogelijk de waarheid op een valscher, leugenachtiger wijze voorgesteld”, laat ons thans op grond van feiten onderzoeken, wat daarvan overdreven, verdraaid of verkeerd is medegedeeld. Reeds werd vermeld dat de divisie de Perponcher bij Quatre-Bras ongeveer 800 man had verloren, waarvan ruim 500 tot de brigade van Bylandt behoorden, doordat de brigade Saksen-Weimar bij de verdediging van het bosch van Bossu minder verliezen dan zij had geleden.

Den 17^{en} Juni nam de geheele divisie deel aan den terugtocht van Wellington's leger van Quatre-Bras naar de stelling ten zuiden van Waterloo en doorwaadde o. a. de Genappebeek op last van den generaal de Perponcher die daardoor eene botsing voorkwam met eene lange treincolonne, welke, onbekend met de bevelen voor den terugtocht, het leger tegemoet trok. Het was hier alweder het initiatief van dien Nederlandschen generaal dat den hertog op dien gevaarlijken terugtocht ten goede kwam, had hij geaarzeld, voor Genappe halt laten maken en zóó de volgende Engelsche infanterie vóór het smalle defilé aldaar opgehouden, wie zal kunnen zeggen, of de stelling dan zooals nu zonder ernstige botsing met den vervolgenden vijand zou bereikt zijn?

Maar die generaal aarzelde niet, doorwaadde met zijne divisie de beek en sloot daarna weder in de marschcolonne aan. Trouwens zijne soldaten zouden dien dag nog wel natter worden. Toen zij toch, na omstreeks 1 uur namiddag de stelling te hebben bereikt, zich reeds eenigszins op hun bivak hadden ingericht en uit het weinige voorhanden materiaal zoo goed mogelijk beschutting hadden gezocht tegen den toen beginnenden plasregen, werd aan de 2e Nederlandsche divisie ten 6 ure n.m. namens den hertog van Wellington de last gegeven, uit hare standplaats op te breken en te gaan bivakkeeren langs de zuidelijke helling van Mont-Saint-Jean. Doordat bij dien afmarsch de linker vleugel aan het hoofd was, kwam de brigade Saksen-Weimar tot voorbij het linker gedeelte van de Engelsche stelling en werd daardoor den volgenden dag belast met de verdediging van Papelotte, la Haye, Frichermont en Smohain; de

brigade Van Bylandt bivakkeerde vóór het rechter gedeelte van den Engelschen linkervlengel. Maar daardoor viel aan die divisie en meer bepaald aan de brigade van Bylandt in den bekenden afschuwelijken nacht van 17 op 18 Juni 1815 den voorpostendienst ten deel tegenover de vooruitgeschoven posten en piketten van het Fransche leger. Verdreven uit hare reeds gemaakte beschuttende afdaken, zonder eenige dekking tegen de altijd terugkeerende slagbuien, belast met de vermoedenissen van den voorpostendienst en ten 2 ure ten gevolge van een valsch alarm onder de wapens geroepen, zóó bracht de besproken brigade den nacht zonder slaap of rust door. Toen eindelijk het daglicht aanbrak, waren hare soldaten vermoeid, doornat, verkleumd en verstijfd van koude, zonder vuur, zonder eten en nagenoeg zonder munitie. Eerst later in den morgen kon in een en ander gebrekkig worden voorzien, toen het bijeengegaarde, vochtige brandhout eindelijk begon te vlammen, toen de prins van Oranje met de grootste moeite eenige levensmiddelen voor hen had verzameld om eene magere soep te koken en toen kort vóór den aanvang van den slag, na aankomst der munitiecolonnes, de hoeveelheid ontbrekende patronen en vuursteen kon worden aangevuld. Onder zulke omstandigheden stond de brigade van Bylandt met de rijdende batterij Bijleveld in den vroegen morgen van den 18^{en} Juni nabij haar bivak in de haar aangewezen stelling, die voor een groot deel daarvan de laatste zou worden.

Nadat toch Napoleon omstreeks 11½ uur v.m. zijn gevechtsbevel had uitgegeven, dat bestond in een aanval van het korps van d'Erlon in de richting van Mont-Saint-Jean, ingeleid door het vuur van alle stukken van dat korps, versterkt door de 12-ponder batterijen van twee andere legerkorpsen tegen de voorwaarts van dat dorp geplaatste troepen, d. w. z. nagenoeg uitsluitend tegen de duidelijk zichtbare brigade van Bylandt, werd op deze en de achter geplaatste artillerie het vuur van 78 stukken geschut geopend. Van de uitwerking van dat vuur, dat nagenoeg twee volle uren aanhield, zeide Napoleon later op St. Helena: »De troepen, blootgesteld aan de kanonnade, moesten bijna geheel vernietigd zijn.»

De Amerikaan Ropes, dit oogenblik in zijne geschiedenis van

den veldtocht (1) besprekend, zegt: »De Engelsche infanterie was geplaatst aan de andere zijde van den kam der hoogte, zoodat zij beschut was tegen het vijandelijke vuur. Maar de Nederlandsch-Belgische brigade, die van Bylandt, was, zooals Sir James Shaw Kennedy (2) mededeelt, hoogst onverantwoordelijk opgesteld op de helling voorwaarts van den weg naar Wavre. In deze stelling was zij vooruitgeschoven voor het front van de eigenlijke slaglinie, die hoofdzakelijk langs den weg naar Wavre liep. Zij was het rechtstreeksche doel van het vuur der grootste Fransche batterij, die op het terrein was, en alleen blootgesteld aan den eersten aanloop der Fransche aanvalscolonnes. Wie verantwoordelijk was voor dien onbezonnen en gevaarlijken maatregel, weten wij niet.»

Het vaderschap van dien maatregel wordt dan ook door niemand aanvaard en in den brief van den chef van den staf der divisie Picton, waarbij de brigade van Bylandt den 18^{en} was gevoegd, den lateren luitenant-generaal Gomm, aan den kapitein Siborne (3) vinden wij: »De brigade Nederlanders (van Bylandt) stond bepaald in linie, voordat de Fransche colonnes vooruitgingen en aanmerkelijk onder aan de helling, zoodat Rogers kanonnen over haar heen vuurden. . . . Deze Nederlanders waren ongetwijfeld zeer blootgesteld, 80 stukken geschut het vuur op hen openend op tusschenruimten van een pistoolschot of weinig meer. *Ik* plaatste ze daar niet. . . .» Waarom heeft de kapitein Siborne dien ellendigen toestand van de brigade van Bylandt niet geschilderd, dien hij kende, dat weten wij nu uit de aan hem gerichte brieven, die zijn zoon werelkundig maakte.

M. H.! Ik heb het vorige jaar op diezelfde plaats gestaan, ik heb mij rekenschap kunnen geven van het moordtoneel, dat daar zonder eenig nut heeft plaats gehad, en toen, terwijl daar voor mijn geest die lange geschutlinie opdoemde, dood en verderf brakende in de gelederen onzer weerlooze jonge soldaten,

(1) The campaign of Waterloo. — A military history by John Codman Ropes.

(2) Toegevoegd aan den staf van Wellington.

(3) Waterloo Letters, blz. 30.

toen heb ik een diep gevoel van verontwaardiging niet kunnen onderdrukken zoowel over den schrijver, die eene onverdiende klad heeft geworpen op de brigade van Bylandt, als over den generaal, die daar een groot gedeelte der hem toevertrouwde manschappen heeft laten slachten, laat het dan de gevierde Picton, laat het de groote Wellington zijn.

Had mogelijk en waarschijnlijk de straks genoemde vóórlinie haar nut in doorsneden en bedekt terrein, hier, waar het geheele voorgelegen veld open is, was zij totaal doelloos, tenzij als schijf en tot afleiding van het vuur van de Engelsche artillerie en van de achterwaarts bedekt opgestelde troepen. Ten 9 ure v.m. was de hertog zijne stelling langs gereden en had de troepen daarin waargenomen en toen de brigade laten staan en bovendien een onzer Nassausche bataljons uit de 2e linie naar voren gebracht in de weiden bij Hongomont tot aflossing van een deel zijner Engelsche soldaten in de voorste linie (1). Ook daar moesten dientengevolge de troepen der Verbondenen, gesierd met de Oranjekokarde, den eersten stoot doorstaan.

De brigade van Bylandt onderging natuurlijk gruwelijke verliezen, dooden en vermiukten stapelden zich op in de gelederen harer jonge soldaten, die, gedoemd om gehoorzaamend aan het hoogste bevel, nutteloos werden vermoord. In een tactischen cursus van dien tijd kan men o. a. lezen, dat de bestemming der vóórlinie was den vijand in front lang bezig te houden en tusschen twee haakjes wordt er bijgevoegd: *te amuseeren*. Toen dan nu die brigade de Fransche kanonniërs lang genoeg had geamuseerd, werd zij op bevel van den hertog eenigszins teruggenomen tot in en achter den weg naar Wavre, meer bekend onder den naam van den hollen weg van Ohain, maar bleef daar in linie gedeploteerd omdat het door haar te dekken gedeelte der stelling veel te uitgestrekt was voor hare sterkte. Bij dat terugnemen toch was die brigade die den 16^m met ongeveer 3000 man in het veld was gekomen, tot 1600 bajonetten teruggebracht.

En daarbij stond zij in die linie op *twee gelederen*, wat eeni-

(1) Zie o. a. kapitein Siborne, I, blz. 384.

gen tijd vóór den veldtocht als gevolg van de geringe sterkte der bataljons was gelast en wat haar bij gemis aan het derde gelid zoowel den moreelen steun daarvan als de gelegenheid tot herladen der geweren ontnam, dat destijds onder meer aan dat derde gelid was opgedragen. Het officiële rapport (1) vermeldt dan ook dat bij de nadering der Fransche aanvalscolonnes het vuur »mager en slecht onderhouden" was, geen wonder dan ook dat de zwakke brigade door die zware colonnes werd overhoop geloopen en terugtrekken moest. Wat die ontmoeting aangaat vermelden o. a. Jomini (2): »Alle moeielijkheden trotseerende, die de glibberige grond opleverde voor zulke samengepakte massas en het vuur eener formidabele artillerie hadden de 1^e en 3^e divisiën de voorste vijandelijke liniën bereikt op het punt waar de Belgische brigade van Bylandt (divisie de Perponcher) zich bevond, die zij *ten gevolge van een hevigen schok* doorbraken"; de Vandoucourt (3): »De linkercolonne (Quiot) avanceerde tot aan den hollen weg welke de divisie Picton dekte en raakte weldra slaags met de Hollandse brigade van Bylandt. Deze brigade werd bij den eersten *schok* overhoop geworpen" en het Officiële Fransche rapport betreffende den veldslag: »Graaf d'Erlon liet zijn aanval ondersteunen door 80 stukken. Eene verschrikkelijke kanonnade begon, die het Engelsche leger (lees de brigade van Bylandt) zeer moest doen lijden." In het werk »Victoires et conquêtes" (4) kan men lezen: »de Fransche colonne viel zonder aarzelen het gedeelte der 2e Belgische divisie aan dat, in linie ontwikkeld om meer terrein te beslaan, deze formidable massa niet kon weerstaan en met verlies werd teruggeworpen; zij *herzamelde evenwel bijeen in reserve geplaatst bataljon militie*", in de »Sentinelle de l'armée" (5): »Gedurende de aanvallen van d'Erlon hadden de bataljons der brigade van Bylandt, verzwakt door de op den 16^{en} ondergane

(1) Archieven van het Departement van Oorlog.

(2) Précis de la campagne de 1815.

(3) Histoire des campagnes de 1814 et 1815, tome IV.

(4) Deel XXIV, blz. 212.

(5) Jaargang 1835, blz. 690.

verliezen, zich op twee gelederen opgesteld, zij werden dan ook bij den eersten *schok* overhoop geworpen daar hun vuur niet genoeg was gevoed geworden om het élan dezer colonne tegen te houden. Terwijl Picton de colonne van d'Erlon in de flank nam, *bracht de generaal de Perponcher, die zijne troepen had verzameld, ze opnieuw in den strijd*” en de Engelsche schrijver Goore vermeldt (1): »Ofschoon blootgesteld aan een onophoudelijk vuur valt de vijand de 2^e divisie van het Koninkrijk der Nederlanden aan, die zich had gedeploieerd om meer terrein te beslaan. Zij kon die geweldige massa niet weerstaan en moest zich met groot verlies terugtrekken. *Zij herverzamelde zich onmiddellijk bij het 5^e bataljon militie en rukte weer vooruit.*”

Dat nu is de waarheid, zooals zij ook wordt medegedeeld in het straks genoemde officieele Nederlandsche rapport, waarin na de opsomming van het terugdrijven der voorste linie en den tegenaanval der divisie Picton te lezen is: »De vijand, nu doorgedrongen zijnde, verkent met verwondering geheele massa's infanterie, welke hij van zijne positie niet had kunnen ontdekken, vermits de troepen steeds plat ter bodem gelegen hadden en de haag ze voor het oog bedekte.

Intusschen dat hij zich in der haast trachtte te formeeren, avanceeren de naastbijzijnde troepen van de 2^e linie op deszelfs flanken, terwijl de chef van den staf (d. i. de kolonel Baron van Zuylen van Nyevelt) 400 man der teruggedreven troepen geralliëerd hebbende, met dezelve dit mouvement secondeert. Men drijft den vijand weder over den hollen weg, hem met de bajonet in den rug tot in deszelfs positie volgende, inmiddels de cavalerie aanvalt en eene vreeselijke slachting onder hem aanricht.

De Nederlandsche troepen, vervoerd door derzelver drift, waren intusschen de Engelsche verre voornitgekomen en hadden den vijand twee fanions afgenomen, doch de vluchtende troepen hunne artillerie gedemasqueerd hebbende, begon opnieuw het kanonvuur, waarom zich de geheele linie weder in hare oude positie terugtrok.”

(1) Arthur Goore. — An historical account of the battle of Waterloo. — Brussels 1817.

Toen de vier bataljons der 1^e linie van Bylandt waren overhoop geworpen, in groote verwarring en haastig teruggegaan als men wil, stond achter hun linkervleugel het sedert 15 Juni van 424 tot 150 bajonetten teruggebrachte 5e bataljon nationale militie in de 2e linie, onwrikbaar als eene rots te midden der woedende golven in carré rondom zijnen dapperen overste Westenberg, zooals het gestaan had bij Quatre-Bras tijdens het afslaan van vier cavalerieaanvallen. En het was daarbij dat zich een groot deel der 1e linie onmiddellijk verzamelde en deelnam aan den tegenaanval der bataljons van Picton en der eskadrons van Ponsomby. Daarbij worden den divisie-commandant twee paarden onder het lijf doodgeschoten, daarbij wordt de kolonel van Zuylen van Nyevelt gewond, maar hij weigert het terrein te verlaten, daarbij verliezen ook de majoor van de Poll en de kapitein van Zuylen van den divisie-staf hunne paarden, maar strijden te voet voort, daarbij sneuvelt de luitenant van den staf van Haren, daarbij valt de generaal van Bylandt en met hem drie bataljonscommandanten door het vijandelijk lood getroffen neer en doordat de vierde reeds bij Quatre-Bras meermalen is gewond, treedt de laatst overgeblevene, de luitenant-kolonel de Jongh aan het hoofd der gedecimeerde brigade met het bij laatstgenoemd gevecht zwaar gekuensde been aan den zadel gesespt.

Met de bajonet in den rug van den aftrekkenden vijand heeft de brigade van Bylandt hare standplaats heroverd en wij danken het aan de pen van denzelfden overste de Jongh (1) te weten dat de overblijfselen dier brigade tot den laten namiddag in de slaglinie bleven, dat zij tot driemaal toe de volgende aanvallen hielpen afweren en daartoe vooruitrukten en niet van het slagveld verdwenen waar de hulp hunner diensten noch gegeven, noch gevraagd werd."

Wat de batterij Bijleveld aangaat, waarvan de kapitein Siborne geheel verkeerd vermeldt dat zij met 4 stukken bij de brigade van Bylandt en met de 4 andere op den nitersten linkervleugel

(1) Aanteekeningen over 1815 uit de nagelaten papieren van den kolonel de Jongh. — Nieuwe Militaire Spectator. — Jaargang 1866.

stond, zij had 6 kanonnen en 1 houwitser op den rechternvleugel van die brigade, niet ver van den Brusselschen straatweg, terwijl de 2e houwitser op den linkervleugel der stelling was gevoegd bij de laatst overgebleven sectie van de bij Quatre-Bras zwaar gehavende batterij Stevenart. Vóór den aanval had zij de door den hertog bevolen beweging achter den hollen weg gevolgd, hare kanonnières zijn echter niet medegesleept in de zoogenaamde vlucht der brigade maar zijn tot in den namiddag op hun post gebleven trots zware verliezen, verliezen zóó groot dat de overblijfselen der batterij den volgenden dag moesten worden teruggezonden naar Brussel om personeel, paarden en materiëel aan te vullen en zij eerst tien dagen later bij het leger kon terugkeeren.

In de verzameling »Waterloo Letters" (1) bevindt er zich een van den kapitein Leslie, in den veldslag luitenant bij het 79^e regiment Highlanders, dat op den aanval der batterij Bylevelt aangeleunden linkervleugel van de brigade Kempt stond, waarin die officier, na te hebben medegedeeld dat zich zij- en voorwaarts van zijn regiment artillerie bevond, bij zijn verhaal omtrent den eersten aanval van d'Erlon zegt: »Niets kon bij deze gelegenheid het gedrag der Brunswijksche artilleristen overtreffen. Zij waren vóór onze lichte compagnie en verlieten nooit de kanonnen maar juichten bij elk goed gericht schot." Bij de aanhaling van dien brief plaatst de generaal-majoor Siborne en marge een vraagteeken met de woorden »Netherlands artillery", maar als men nu weet — en dat wist de kapitein Siborne, want hij teekent het zóó in zijn atlas en vermeldt het in zijn werk — dat zich oostwaarts van den weg naar Brussel geen enkel Brunswijksch soldaat heeft bevonden, dat de beide bij Waterloo tegenwoordige Brunswijksche batterijen een groot einde westwaarts daarvan stonden, zoodat die artillerie, in wier uniform Leslie zich vergiste, niet anders dan de brave Nederlandsche batterij Bijlevelt heeft kunnen zijn, dan weet men ook, wat er overblijft van de aantijging dat ook die batterij met de brigade van Bylandt van het slagveld is verdwenen.

(1) Waterloo Letters bl. 355 en 356.

De beschikbare tijd, M. H.! in verband met de nitgebreidheid van het onderwerp, noodzaakt mij over te gaan tot een ander onderdeel onzer troepen bij Waterloo, namelijk de ruitery. Wat de vier regimenten onzer lichte cavalerie aangaat, die daar streden, zoo is daaromtrent door den kapitein Siborne weinig gezegd en alleen de door hen vervulde schitterende rol, met name de herhaalde charges van het regiment lichte dragonders n°. 4, verzwegen en het aandeel in het bijzonder van het regiment huzaren n°. 6 aan den laatsten aanval op de Franschen en de vervolging slechts even en dan nog verkleind en onduidelijk aangestipt. Allison zegt er van: »Een Belgisch regiment, de Cumberland-huzaren, dnizend man sterk, aan wie gelast was de Fransche cavalerie op dat gedeelte (d. i. aan den rechtervleugel) aan te vallen, werden bij het overtrekken van den heuvel met zulk een geweldig vuur ontvangen, dat zij omkeerden en met losse tengels vluchtten tot zij Brussel bereikten, waar hunne onverwachte aankomst de grootste onrust verspreidde.» Daargelaten nu, dat het sterkste regiment onzer ruitery bij het openen der vijandelikheden niet meer dan 600 man telde, zoo diene tot naricht van wie dat niet mocht weten, dat de Cumberland-huzaren niet tot onze cavalerie behoorden, maar tot de aan het Engelsche leger nauw verwante Hannoversche troepen, en dat dit regiment werkelijk tot voorbij Brussel is gevlucht met het gevolg, dat zijn chef kort daarna uit den dienst is ontslagen en de manschappen gedemonteerd zijn en voor Parijs als treinbedienden werden gebruikt (1). Wat onze huzaren betreft, het regiment n°. 8 is werkelijk een oogenblik in verwarring geweest en met groote verliezen door de bataljons van Durntte afgeslagen, nadat en omdat de vuurpijlen eener Engelsche batterij, dank zij de onhandigheid van een onderofficier, in de gelederen terechtwamen en alle paarden deden verschrikken (2). Maar toch gaan andere Engelsche schrijvers door op *onze* gevluchte huzaren en Macfarlane ontziet zich niet in zijn »Leven van

(1) Waterloo Letters, blz. 50.

(2) Zie Waterloo Letters, blz. 213, in verband met Fundter's »Geschiedenis van het 4e regiment dragonders».

den hertog van Wellington" omtrent die cavalerie te vermelden : »Men kan er nooit toe komen om 2000 man ruitery der Belgen voor den vijand te brengen de hertog zou alle regimenten Belgische ruitery gegeven hebben voor evenveel compagnieën Portugeezen."

Wat onze zware ruitery aangaat, de brigade karabiniers van den generaal Trip, die zich zoo roemrijk onderscheidde, die met tal harer ruiters twee harer drie regimentscommandanten op het slagveld liet, zij is voor kapitein Siborne niets anders dan een troep lafaards en vluchtelingen. Hij discht ons een verhaal op, dat die brigade met haren aanvoerder weigerde te chargeeren en put dat uit een brief van den opperbevelhebber der cavalerie lord Uxbridge (1), waarin deze hem schrijft: »Ik bracht ze voorbij den top van den heuvel een weinig links van Hougomont. Daar hielden zij halt en de onmogelijkheid inziende hen te doen chargeeren, verliet ik hen en ging terug." Bij mijne studiën over den veldtocht heb ik getracht de oorzaak op te sporen van zulk eene stellige beschuldiging en meen die gevonden te hebben in de volgende zinsnede uit het officieele rapport van den generaal Trip (2): »Ik ontdekte, dat eene sterke afdeling vijandelijke kurassiers in de vlakte en vóór het genoemde plateau (rechts en achterwaarts van la Haye Sainte) verzamelde en aanstalten maakte om daarheen vooruit te gaan. Dadelijk bracht ik daarop mijne brigade terug in hare vroegere stelling, op de hoogte achter de Engelsche, Hannoversche en Nassausche infanterie, en was daar nauwelijks aangekomen, of de kurassiers rukten tot den aanval vooruit. Ook ik stelde mijne brigade in beweging, maar moest den reeds aangenomen draf doen inkorten, daar de vijandelijke linie nog te ver weg was om haar met goed gevolg te kunnen aanvallen." De generaal Trip gaf dus hier het bewijs van een nitstekend ruiteraanvoerder te zijn, die onder zulke omstandigheden zijn troep in de hand en zijne paarden op adem houdende, de voordeeligste plaats voor den schok onder het rijden ten aanval berekende.

(1) Waterloo Letters, blz. 11 en 12.

(2) Archieven van het Departement van Oorlog.

En die aanval heeft plaats gehad en is schitterend door onze karabiniers gereden, de Fransche kurassiers zijn overhoop geworpen, maar — de eer der vervolging is aan twee Engelsche regimenten toegevallen, terwijl Trip zijne eskadrons verzamelde om kort daarna eene tweede, even gelukkige charge te ondernemen. Na afloop daarvan werd wel een tal van gevangenen teruggebracht, doch niet vervolgd, omdat de Franschen eenige batterijen gemaskeerd hadden opgesteld, in welker vuur men de karabiniers wilde lokken. Die toeleg werd echter tijdig ontdekt en hunne eskadrons gingen niet vooruit, eer de vijandelijke cavalerie terngetrok en in plaats van te vervolgen, hernamen zij hunne stelling in de linie (1). Is dat het oogenblik, waarop lord Uxbridge doelt? Ook dat is mogelijk, maar zeker is het dat onze karabiniers, trots hunne zware verliezen, op het slagveld bleven en dat de late avond van den 18^{en} Juni hen niet gevonden heeft als vluchtelingen in Brussel, maar na de vervolging als overwinnaars op hun bivak, een half uur noordwaarts van Genappe (2).

De generaal Trip, de vroegere heldhaftige aanvoerder van het 14^e regiment kurassiers aan de Beresina, van wien lord Uxbridge in den laatst aangehaalden brief durfde zeggen: »Ik heb de ergste reden om bijzonder ontevreden te zijn over den generaal, commandeerende eene brigade Nederlandsche zware cavalerie", werd door den hertog van Wellington eervol vermeld in diens rapport aan het Engelsche gouvernement en de prins van Oranje berichtte in het zijne aan den koning: »De generaal Trip heeft zich bijzonder onderscheiden, zoowel door zijn beleid als door zijn moed." En dezelfde prins heeft bij Waterloo zijn paard dwars gezet voor dat van den kolonel De Bruyn van het 2^e regiment der brigade, toen deze opnieuw wilde chargeeren, met de woorden: »Herneemt uwe stelling, dappere karabiniers, gij hebt van dag genoeg gedaan!" De twee andere regimentscommandanten, de luitenant-kolonels Coenegracht en Lechleitner, waren toen reeds doodelijk gewond aan het hoofd hunner ruiters,

(1) Zie Relation belge sur la bataille de Waterloo. — Bruxelles 1816.

(2) Archieven van het Departement van Oorlog.

die zij ten aanval en ter overwinning hadden geleid en waarvan een aanzienlijk gedeelte gesneuveld of gewond op de kampplaats lag uitgestrekt.

Even welverdiend als dan ook de woorden zijn, gewijd aan die ruiters, die onder zijn oog hadden gestreden, in het rapport van den prins van Oranje aan den Koning, van 22 Juni 1815: »Bij de charges der cavalerie heeft zich bijzonder de brigade karabiniers gedistingueerd», — even waar zijn de woorden van edele verontwaardiging, door den generaal Knoop bij de wederlegging van den kapitein Siborne uitgesproken, woorden, die ik hier niet zal herhalen, maar die hij samenvat in de uitdrukking: »Het is niet waar!»

Waarom heeft die schrijver wel den meergenoemden brief van lord Uxbridge benut en verzwegen, wat diens chef van den staf, de latere luitenant-generaal Greenock, hem schrijft: (1) »De geheele cavalerie, zoo Engelsche als vreemde, was voortdurend en den ganschen dag bezig om de Fransche cavaleriemassa's terug te drijven als zij tusschen de carrés der infanterie waren doorgedrongen»? Had hij, een werk schrijvende over den veldtocht, onbekend mogen zijn met het rapport van Wellington van den 19^{en} Juni aan onzen Koning (2), waarin de hertog zegt: »Generaal-majoor Kruze, in den dienst van Nassau, voldeed mij zeer door zijn gedrag, alsmede de generaal Trip, Uwer Majesteits brigade zware cavalerie commandeerende, en de generaal d'Aubremé (over wiens troepen straks), die eene brigade infanterie van de derde divisie onder zijn bevel had»; had hij geen kennis moeten dragen van Wellingtons verzoek, dienzelfden dag aan onzen secretaris van staat, baron Van der Capellen, gedaan om den vorst mede te deelen, »dat hij de dapperheid der troepen niet genoeg kon roemen» (3)?

M. H.! Geloof niet, dat wanneer ik zoo herhaalde malen moet wijzen op den heldenmoed onzer vaderen in den besproken veldtocht, ik in denzelfden misslag zou willen vallen, die

(1) Waterloo Letters, blz. 14.

(2) Zie Buitengewone Staatscourant van 23 Juni 1815, n°. 6.

(3) Zie Buitengewone Staatscourant van 20 Juni 1815, n°. 4.

door den kapitein Siborne en zoo vele andere Engelsche schrijvers is gemaakt, dat ik die vaderen zou willen ophemelen ten koste hunner tegenstanders of hunner bondgenooten. Waarschijnlijk zal van de gelederen onzer jonge soldaten in dat groote en langdurige drama van Waterloo een deel de slaglinie hebben verlaten, zeker is het dat een aantal zich heeft beijverd om gewonden weg te brengen en gevangenen achterwaarts te geleiden. Maar dwaas, zoo niet onedel is het die zwakheden uitsluitend te verwijten aan de soldaten van ééne natie en de feiten zijn daar om te bewijzen dat diezelfde verschijnselen zich toen hebben voorgedaan bij onze bondgenooten, met name bij het Engelsche leger. Dat wist de kapitein Siborne uit tal van die brieven (1), die zijn zoon thans in druk heeft doen verschijnen. Dat staat te lezen in de »Bemerkingen van den kapitein Pringle" van het Engelsche korps ingenieurs, medestrijder bij Waterloo, op de partijdige voorstelling van Walter Scott in diens »Leven van Napoleon", in welke bemerkingen gevonden wordt: »Ons verlies was groot geweest en steeg waarschijnlijk tot 10 000 man aan dooden en gewonden. Een groot getal der manschappen werd verder aan de gelederen onttrokken door de noodige zorg voor de gewonden en een groot deel van de met het terugbrengen dezer laatsten bezige soldaten keerde in het geheel niet in het gevecht terug. Bovendien steeg ook inderdaad het aantal der Belgische en Hannoversche, grootendeels nieuw opgerichte troepen die van het slagveld wegliepen, tot eene aanzienlijke massa, niet te vergeten eene beduidende menigte van onze eigen dragonders die hunne paarden hadden verloren, benevens een zelfs niet onaanzienlijk deel onzer infanterie, want in de beste legers zijn altijd lieden genoeg, die met graagte elke gelegenheid aanvatten om zich weg te pakken...."

En waar nog twijfel mocht bestaan, daar strekke ten bewijze het volgende uittreksel uit de generale order van den hertog van Wellington d°. 23 Juni 1815 (2): »Artikel 7. — De veldmaarschalk voornoemd (d. i. Wellington) heeft in ervaring

(1) Waterloo Letters bl. 19, 198, 242, 324, 331, 347, 361, 367 en 371.

(2) Archieven van het Departement van Oorlog

bekomen dat verscheidene soldaten en zelfs officieren, hunne rangen hebben verlaten, zonder daartoe verlof te hebben bekomen, naar Brussel zijn gegaan en eenigen zelfs naar Antwerpen, hebbende op den weg, welken zij genomen hebben een valsch alarm verspreid op eene wijze geheel tegen den militairen geest strijdende en beneden het karakter van een soldaat.

Artikel 8. — »De veldmaarschalk voornoemd beveelt den generaals commandeerende de divisien in de Britsche armée en den generaals commandeerende korpsen van elke natie, waaruit de armée is samengesteld, Hoogstdenzelven schriftelijk te rapporteeren, welke officieren en manschappen, de eerste met namen, thans absent zijn of absent zijn geweest zonder verlof sedert den 16^{en} dezer....»

De straks genoemde Engelschman Doyle bewarend (1), dat er slechts enkele roodrokken waren onder de blanwe, die achteruitgingen, voegt er zeer terecht bij »de flauwhartigen, die overal worden gevonden.»

Die laatste woorden kunnen worden onderschreven en *dat* hadden de Engelsche schrijvers over het algemeen meer moeten bedenken. De eene natie moge meer militair, meer krijgshaftig, meer volhardend zijn dan de andere, maar geen enkele bestaat nitsluitend uit geboren helden, ter wereld komende met het zegel van moed en doodsverachting op het voorhoofd gedrukt. De beste, de heldhaftigste, de meest gedisciplineerde troepen hebben hunne oogenblikken van zwakheid doorleefd en men behoeft niet buiten den veldtocht van 1815 te gaan om bij de troepen van alle natiën, die daarin naast of tegen elkander gestreden hebben, die oogenblikken terug te vinden (2).

Maar het is niet aan den geschiedschrijver, vooral niet wanneer hij zelf militair is, om die oogenblikken met genot op te zoeken en wereldkundig te maken en vermeldt hij ze, dan

(1) The great shadow, bl. 131.

(2) Zie o. a. Relation fidèle et détaillée de la dernière campagne par un témoin oculaire, von Damitz Geschichte des Feldzugs von 1815. Bibliothèque militaire universelle: Campagne de 1815 en verschillende artikelen in het United Service Magazine naar aanleiding van kapitein Siborne's boek.

moet het zijn of om te toonen hoe spoedig diezelfde troepen zich van die paniek herstelden of om in hoofdzaak den heldenmoed, de doodsverachting te doen uitkomen van degenen onder hen, die stand hielden, die voorwaarts rukten ten aanval of vielen voor hun vaandel, waar, zooals bij Waterloo, zoo velen rondom hen de kampplaats verlieten. Maar dan mag die geschiedschrijver niet nitsluitend één ras bewieroooken om een ander te bekladden, dan moet degene die Waterloo beschrijft evenveel gevoelen voor den meer dan dapperen, maar ongelukkigen overwonnene als voor den even dapperen overwinnaar, om het even of die stond in de Engelsche, dan wel in de Hannoverse, Brunswijksche, Pruisische of Nederlandsche gelederen.

M. H.! Bij het besproken onderwerp is het volledigheidshalve noodig thans nog het een en ander te vermelden omtrent de 3e Nederlandsche divisie infanterie, die aangevoerd door den generaal Chassé oorspronkelijk om en bij Braine Lalleud had gestaan tot voorkoming eener mogelijke omtrekking van den rechtervleugel, doch omstreeks 3 uur n.m. namens den hertog van Wellington last ontving om nader bij het slagveld op te rukken, waar hare tegenwoordigheid met het oog op de herhaalde, woedende aanvallen der Franschen en de reeds geleden verliezen dringend noodig werd. Omtrent dat oprukken van die divisie deelt de majoor Mercer, die toen als kapitein-commandant eener Engelsche rijdende batterij noordoostwaarts van Hougomont was opgesteld, mede (1): »Terwijl wij bezorgd de bewegingen aanzagen van de verwarde mêlée die de vlakte overdekte, werd onze aandacht eensklaps getrokken in de richting van Merbe Braine *door een luid en herhaald gejuich*, dat wij ontdekten te komen van verschillende colonnes infanterie die uit die plaats deboucheerend, *snel* de velden naar onze zijde overtrokken. Maar evenwel bleef de linie lancers (dat was Fransche cavalerie die op eenigen afstand op de flank stond) onbewegelijk, wat onverklaarbaar scheen. De naderende colonnes hadden geheel het aanzien van Fransche en wij maakten ons

(1) Waterloo Letters, bl. 217.

gereed om den dubbelen aanval, dien wij verwachtten, zoo goed mogelijk te ontvangen. toen *tot onze niet geringe vreugde* een bereden officier van het 14^e, die op het eerste alarm den heuvel was afgegaan om te verkennen, terugkwam met het bericht dat het Belgen waren, die bevel hadden gekregen in de linie te rukken....” Die troepen nu die zoo snel onder luid en herhaald gejuich naar het slagveld oprukten, vormden onze 3e divisie, bestaande uit de brigades Detmers en d'Aubremé. Terwijl van deze beide de eerste oorspronkelijk, tot voorkoming van verliezen door kanonvuur in het weinig dekkende terrein, in linie werd ontwikkeld langs den straatweg naar Nivelles, kwam de laatste in tweede linie achter de Engelsche gardebrigade Maitland (links) en de brigade Adam (rechts), terwijl achter haar eenigen tijd later de Engelsche brigade cavalerie Vandeleur in derde linie werd opgesteld.

Hoe de toestand van de brigade d'Aubremé op die standplaats geweest is, vermeldt de latere Belgische kolonel Brener (1), bij Waterloo luitenant bij het op den rechtervleugel staande 36e bataljon jagers als volgt: »Wij zijn gedurende twee à drie uren gebleven kort bij den straatweg naar Nivelles in een pijnlijken toestand, blootgesteld aan het vijandelijke artillerievuur dat onze gelederen wegmaaide zonder dat wij een enkel geweerschot konden lossen, wij hadden een veertigtal manschappen buiten gevecht. Daar werd de luitenant-kolonel Lhonneux van het 3^e bataljon van linie zwaar gewond. Hoewel het wachten met het geweer in den arm onverdragelijk was, terwijl de vijandelijke kanonkogels in onze gelederen sloegen, deed zich geen enkel teeken van vrees, nog minder van vlucht voor, integendeel de geest was zóó dat men durfde roepen: »voorwaarts.” De luitenant-kolonel Goethals, onze bataljonscommandant, deed met zijn eigenaardig flegma en zijne kalmte den soldaten verstaan dat hij evenals zij wenschte vooruit te gaan, maar dat men moest gehoorzamen aan de bevelen, dat zij eene stelling moesten behouden en wel tot elken prijs en den vijand stilstaande moesten afwachten.”

(1) Brief aan den luitenant generaal Renard van 13 Februari 1855.

De straks genocinde Engelsche kapitein Pringle deelt in denzelfden geest omtrent die brigade mede: »Verscheidene bataljons, vooral eenige Belgische troepen achter de eerste linie, stonden ferm bij de aanvallen der Fransche cavalerie en wierpen die terug. Wellicht leden zij van de vijandelijke artillerie meer dan zij, die in de eerste linie waren, en toch avanceerden zij bij het einde van den strijd met veel flinkheid en regelmatigheid om de eerste linie te ondersteunen.

En wat vinden wij weer bij den kapitein Siborne? Geen woord omtrent dien ellendigen en vooral voor jonge soldaten, die voor het allereerst in het vuur kwamen, zoo pijnlijken toestand, niets dan een tafereel van akelige lafheid, gemis aan samenhang en neiging om de vlucht te nemen.

En wat dat laatste aangaat, het wordt in de Waterloo Letters — ofschoon maar voor een deel der brigade — bevestigd door meer dan eene getuigenis van Engelsche officieren van de achterstaande brigade Vandeleur. Maar, die verwarring heeft dan plaats gehad aan den linkervleugel der brigade en nu blijkt uit verschillende Engelsche beschrijvingen dat zich daarvóór de rechtervleugel der garde-brigade Maitland bevond. Wel moet daarin worden toegegeven dat deze laatste, na één salvo te hebben afgegeven, met de bajonet op eene colonne der Fransche garde aanviel en dat daarna op het gezicht van eene tweede colonne dier keurbende de brigade Maitland in haar geheel rechtsomkeert maakte en zonder gevecht in verwarring en snel het veld ruimde, maar hier — waar ongeveer hetzelfde gebeurde als bij de brigade van Bylandt, behalve dat deze laatste veel zwaarder was geschokt — hier heet het dat het feit een gevolg was van een verkeerd verstaan commando (1). Maar, dat daar gelaten, is het nu niet zeer verklaarbaar dat de achter- en vlak zijwaarts staande jonge soldaten van d'Aubremé, na uren pijnlijk wachten in het kanouvuur, de Engelsche garde in wanorde ziende teruggaan en vóór zich de berenmutsen van Napoleon's gardegrenadiers, in verwarring geraken en in de lucht, dat wil waarschijnlijk zeggen, te hoog schieten, evenals

(1) Kapitein Siborne, II bl. 171.

zoo vele der Engelsche bondgenooten bij Waterloo (1). Maar zij althans zijn op hunne plaats gebleven en als dat gedeeltelijk het gevolg is geweest van het flinke optreden van de Engelsche officieren der brigade Vandeleur, dan kan aan die bondgenooten daarvoor den welverdienden dank niet worden onthouden, evenzeer als in zoo menig opzicht de Engelsche troepen dank schuldig zijn voor het ingrijpen hunner Nederlandsche krijgskameraden bij Waterloo.

Om op denzelfden hoek van het slagveld en in dezelfde gevechtsphase te blijven, alweêr in dienzelfden door den generaal Siborne mitgegeven, maar door diens vader slechts ten deele benutten bundel brieven, lezen wij (2) van de hand van den straks genoemden majoor Mercer:

»'Toen de (eigen) linie voldoende was afgedaald om dat toe te laten, waren wij juist begonnen over haar heen te vuren op de massa's in de vlakte, toen onder dekking van den kruitdamp (zonder dat wij konden begrijpen van waar) eene batterij aankwam en stelling nam eenigszins voorwaarts van onze linkerflank, waarvan zij niet verder dan 100 yards verwijderd kon zijn en dus onze linie nagenoeg entilecerend en daarenboven van een hooger gelegen terrein; het vuur dat zij op ons opende, was het meest vernielende, dat wij tot nu toe hadden doorgestaan en kon niet gemist hebben ons te vernietigen, *waren wij niet gered door eene batterij Belgische rijdende artillerie*, die kort daarna van achter onzen linkervleugel opkwam en, haar dus nagenoeg in de flank nemende, haar spoedig uit hare stelling verdreef.»

Daarop volgt in dien brief eene eenigszins verwarde voorstelling, als zoude de door onze rijdende batterij Krahmer de

(1) De meergenoemde Engelsche kapitein Pringle vermeldt hieromtrent: „De carrés waren meest op vier gelederen met afgeronde hoeken. Bij de nadering der cavalerie schoten twee gelederen, terwijl de andere hun vuur bewaarden, de cavalerie keerde dan om en het is moeilijk te gelooven hoe weinig er vieten..... Verscheiden carrés schoten op den afstand van 30 pas, maar zonder eenig gevolg, *daar onze troepen te hoog geschoten hadden*, wat de minst aandachtige toeschouwer kon opmerken.

(2) Waterloo Letters bl. 220.

Bichin beschotene eene Pruisische geweest zijn. Dit is echter ten eenenmale onmogelijk, aangezien op dat deel van het slagveld geen enkel Pruisisch soldaat is geweest en het was wel degelijk eene der Fransche gardelatterijen, die in de tusschenruimten der colonnes infanterie den aanval der garde hebben ondersteund.

Verder in denzelfden brief gaat de majoor Mercer voort en dat bederft den lof wel eenigszins: »zoals ik zeide, *wij werden alleen gered van vernietiging door de Belgen* die, in 't voorbijgaan gezegd, allen dronken waren", maar hij eindigt: »mijne herinneringen aan dat gedeelte van den veldslag zijn eenigszins verward." Laat ons dan daaraan maar die laatste opvatting wijten en of nu de hier onmiskenbaar ten toon gespreide bedrevenheid en moed op rekening van »Dutch courage" als Nederlandschen dan wel als jenevermoed behoort te worden geschreven, laat ons hopen dat onze artilleristen op de slagvelden der toekomst steeds hunne dappere voorgangers van de batterij Krahmer mogen blijven evenaren.

Thans nog eenige woorden over de 1e brigade van de divisie Chassé, die van den kolonel Detmers. In de meesterlijke beschrijving van den kolonel Charras van den veldtocht van 1815 (1) vinden wij bij de behandeling der kritieke oogenblikken van den aanval der Fransche garde opgeteekend: »Een Hollander, een soldaat gevormd en opgegroeid in onze gelederen, maar trouw aan het vaandel van zijn vaderland, Chassé, grijpt het oogenblik aan en valt aan het hoofd eener halve brigade in gesloten colonnes de linkerflank der garde met gevelde bajonetten aan" De Engelsche schrijver Gardner roept bij het aanhalen van die woorden in zijn grootendeels uit Siborne getrokken werk over den veldtocht (2) in verwondering uit: »Charras doet een hoogst verbazenden eisch voor de eer van het terugwerpen der garde — zijnde zijne cliënten de Nederlanders en Belgen!"

En toch is die eisch volkomen gerechtvaardigd en berust de

(1) Charras. — Histoire de la campagne de 1815. Waterloo II bl. 326.

(2) D. Gardner. — Quatre-Bras, Ligny and Waterloo. A narrative of the campaign in Belgium 1815. London 1882.

kracht daarvan op de feiten, die aan een goed geschiedschrijver niet mogen onbekend zijn, vooral wanneer er bijna zeventig jaren verlopen zijn sedert het door hem behandelde onderwerp. Maar erkend moet worden dat al dadelijk na den slag van Waterloo aan de divisie Chassé en meer bepaald aan de brigade Detmers, die met gevelde bajonetten de Fransche garde aanviel, van Engelsche zijde de eer onthouden is, die haar toekomt. Gelukkig was Chassé, de bajonettengeneraal uit den Spaanschen oorlog, er de man niet naar om den roem zijner soldaten ter wille van dien van andere natiën in de schaduw te laten stellen en uit zijn kantonnement le Bourget voor Parijs schreef hij den 5^{en} Juli 1815 aan den Engelschen generaal lord Hill: »Het is niet voor gisteren dat ik het rapport heb gelezen, dat Z. E. de hertog van Wellington heeft gemaakt ter zake van den veldslag van den 18^{en} j.l. Dien dag had ik de eer met mijne divisie onder de orders van Uwe Excellentie te staan. Aangezien daarin geene enkele melding is gemaakt van deze divisie, moet ik onderstellen dat haar gedrag geheel is ontsnapt aan de aandacht van Uwe Excellentie. Ik bevind mij dus in de harde noodzakelijkheid Uwe Excellentie de zaak voor te dragen, zooals zij heeft plaats gehad en het aandeel dat ik vermeen, dat mijne divisie aan het goede gevolg van den dag heeft gehad.

Tegen den avond ziende dat het vuur der artillerie op den rechtersvleugel verflauwde, begaf ik mij derwaarts, om daarvan de reden te weten, ik werd ingelicht dat de munitie er ontbrak, ik zag zeer duidelijk dat de Fransche garde eene beweging naar die stukken maakte, de gevolgen voorziende deed ik mijne artillerie vooruitgaan op de hoogte en beval een levendig vuur te onderhouden, tegelijkertijd mijne 2e brigade gecommandeerd door den generaal-majoor d'Aubremé in reserve latende, die twee carrés had geformeerd in échelons, vormde ik de 1e brigade, gecommandeerd door den kolonel Detmers, in gesloten colonnes en viel de Fransche garde aan. Ik had het geluk haar voor mij te zien wijken. Uit kieschheid maakte ik geen rapport van dit feit, volkomen overtuigd dat Uwe Excellentie daarvan in het uwe melding zoudt maken en dat

met te meer vertrouwen, omdat Uwe Excellentie twee dagen na den veldslag (te Nivelles zijnde) mij vereerde met de getuigenis van uwe tevredenheid over het gedrag zoowel mijner artillerie als over dat mijner infanterie, maar mijne dwaling inziende zou ik vermeenen aan mijn plicht te kort te doen tegenover de dapperen, die ik de voldoening had te commandeeren en zelfs aan mijne geheele natie, wanneer ik niet trachtte dit verzuim te herstellen door Uwe Excellentie te verzoeken aan die brave troepen het recht te doen wedervaren dat ik overtuigd ben dat zij hebben verdiend; zij hechten te veel prijs en zijn te gevoelig aan de eer te hebben bijgedragen tot eene zoo glorieuske overwinning, enz. enz."

(get.) CHASSÉ.

En het antwoord van den Engelschen generaal op dat schrijven luidde:

Parijs, 11 Juli 1815.

Mijnheer de Generaal! Ik heb de eer U de ontvangst mede te deelen van uw brief van den 5^{en} dezer maand, die mij eerst gisteren geworden is.

In het rapport, dat ik de eer had te maken aan Z. E. den hertog van Wellington over den veldslag van den 18^{en} Juni, maakte ik bijzondere melding van het gedrag uwer divisie gedurende dien dag en ik vergat niet op te merken dat zij zich in beweging stelde om den aanval der Fransche keizerlijke garde af te slaan. Ongelukkig was het rapport van Z. E. den hertog van Wellington reeds naar Londen verzonden voor de inkomst van het mijne; evenwel ben ik verzekerd dat Z. E. onderricht is betreffende het schoone gedrag der troepen onder uwe bevelen op dien glorieusken dag en ik verzoek U, mijnheer de Generaal, overtuigd te zijn dat het mij altijd een groot genoegen zal wezen te getuigen hoezeer ik daaraan gevoelig ben.

Ontvang, mijnheer de Generaal, de verzekering der hoogachting waarmede ik de eer heb te zijn,

Uw zeer gehoorzame dienaar,
(get.) HILL, Generaal

Zulk een waardeerend antwoord van den Engelschen bevelhebber van den rechtersvleugel van Wellington's slaglinie bij Waterloo moest toch verder dan onze grenzen bekend zijn. Maar wat bleef er dan over van de verwondering van een Gardner, van een volkomen doodzwijgen van een kapitein Siborne in diens Engelsch standaardwerk. Geheel verkeerd en valsch is de standplaats der brigade Detmers in de tweede linie in zijn schoon bewerkten, daarbij behoorenden atlas, waar het gevechtmoment van Waterloo ten vijf minuten over achten des namiddags wordt aangegeven. Minstens op dezelfde hoogte als de Engelsche brigade Adam had zij moeten zijn geteekend, want daar was zij toen, nog steeds in een verwoeden strijd met kolven en bajonetten voortdruwend tegen de laatst standhoudende afdeelingen van den overwonnen vijand.

Van hooge waarde is — om voor het laatst te grijpen naar de belangrijke verzameling brieven, die den kapitein Siborne ten dienste stonden — die van den kapitein Budgen (1), waarin deze mededeelt: »Mij was daags na den slag opgedragen gewonden op te zoeken en ze naar Brussel te geleiden. Over het veld gaande trachtte ik bepaald de positie vast te stellen die het 2^e bataljon van het 95^e jagers innam vóór den laatsten aanloop bij het aanvallen der Fransche colonnes.

Ik houd het er voor dat uw plan eene volkomen juiste voorstelling geeft van de standplaats onzer brigade (dat is die van generaal Adam); ofschoon ik meen dat onze formatie eenigszins naderbij den weg was onmiddellijk voor *de brigade, die de Fransche colonnes aanviel* en waarvan de opstelling op dat oogenblik, naar ik meen ook zeer nauwkeurig is aangegeven."

De generaal Siborne zet in zijne Waterloo Letters hier en marge bij: *»dit plan kan niet gevonden worden."*

M. H.! dat plan ontbreekt in de verzameling van den kapitein Siborne, maar wetende dat, volgens alle Engelsche schrijvers, van de infanterie alleen de brigade Adam, zoomede het Hannoversche landweerbataljon Osnabrück onder leiding van den brigadecommandant kolonel Halkett in eerste linie heeft

(1) Waterloo Letters bl. 299.

vervolgd en dat alleen die troepen daarin zijn geteekend op Siborne's atlas, dan mag de vraag gesteld worden: »welke is die op de Franschen aanvallende brigade anders dan de brigade Detmers, die zoo nauwkeurig op dat niet meer te vinden plan was aangegeven»?

In de biographische aantekeningen, herinneringen en beschouwingen van den lateren generaal baron van Omphal, in 1815 kapitein van den generalen staf en adjdant van Chassé, wordt o. a. vermeld dat hij, bij diens aanval op de Fransche garde, te paard zijnde, vooruit en alleen was geraakt en zoo Wellington met diens staf ontmoette en van dezen de opdracht kreeg in de richting der naderende Pruisen te rijden, wier vuur in de schemering zeer gevaarlijk voor dien staf begon te worden, en den commandeerenden generaal van deze te verzoeken het vuur eener batterij te doen staken. Na het volbrengen dier gevaarvolle zending, waaromtrent van Omphal later een zeer vleierend getuigschrift van den generaal von Zieten ontving, schrijft hij omtrent zijn verder wedervaren: »De Pruisische troepen begaven zich hierop ter verdere vervolging naar den grooten weg van Genappe, dien zij weldra bereikten, terwijl die van den hertog van Wellington bij de hoeve la Maison du Roi halt maakten, doch van Omphal dit niet wetende, volgde de beweging der Pruisische avantgarde tot ten naasten bij aan Genappe toe, waar men eerst weér eenigen tegenstand onder vond en waar hij een officier van den staf van den hertog aantrof, die hem herkende, hem het bericht gaf dat de generaal Chassé niet volgde en hij dien zoude vinden bij de hoeve Rossomme, daar hij *met de meeste gevorderde troepen* order had bekomen, om daar te bivakkeeren, hetgeen hij (Chassé) dan ook deed met de brigade aan welker hoofd hij zich had gesteld en waar van Omphal hem dan ook aantrof."

Daar, bij de hoeve Rossomme, het naast aan den vluchtenden vijand, heeft dan ook de dappere Nederlandsche brigade Detmers het bivak voor den nacht betrokken, na daar te hebben halt gehouden op eene order haar ten 10 ure des avonds en bij volkomen duisternis namens den hertog gegeven door den generaal baron de Constant Rebecque, en het blijft eene

onrechtvaardigheid aan haar gepleegd, dat zij niet met de Engelsche brigade Adam, aan welke die eer voor haar moedig optreden bij Waterloo ten deel viel, het hoofd der colonne heeft uitgemaakt bij den intocht der Verbondenen in Parijs op den 7^{en} Juli 1815.

Straks werd beweerd dat de Engelschen in menig opzicht dank schuldig zijn aan het ingrijpen hunner Nederlandsche krijgskameraden bij Waterloo. Tot bewijs daarvoor moge onder anderen de volgende bladzijde dienen uit het dagboek van den lateren generaal, destijds majoor van den generalen staf van Gorkum, waarop vermeld wordt (1): »Toen deze hoofdofficier ten 6 ure v.m. langs den Engelschen staf reed, werd hij bij den hertog van Wellington geroepen, die hem eenige mededeelingen en bevelen voor den Prins van Oranje gaf. Die mededeelingen liepen in hoofdzaak over de omstandigheid dat verschillende klachten bij hem waren ingekomen dat de caissons der Engelsche artillerie op den straatweg naar Brussel verhinderd werden voornit te komen door dat die straatweg ter hoogte van het Soniënbosch over eene aanzienlijke lengte door Engelsche en Nederlandsche verlaten bagagewagens was versperd, terwijl de Engelsche stafdragonders te vergeefs hadden getracht een doortocht te banen. Dit verwekte bij Wellington bezorgdheid voor den munitieaanvoer, waarom hij den Prins van een en ander liet onderrichten met dringend verzoek om zoo spoedig mogelijk den weg te doen vrijmaken. Zich van deze opdracht kwijtende, belastte de Prins den majoor van Gorkum zelf met de uitvoering met den last den generaal Trip 100 cavaleristen te vragen om zich daarbij te doen ondersteunen. Op het be-
toog van dien generaal over zijne geringe sterkte, stelde de majoor zich tevreden met de helft en ontdekte weldra dat noordwaarts van het dorp Waterloo tot den noordrand van het Soniënbosch tal van verlaten en onbespannen wagens van allerlei soort den weg versperden, wat te meer het geval was, daar de weg aan weerszijden door diepe berm-sloten was begrensd. Onmiddellijk werd met afgezeten cavaleristen en eenige daar

(1) Zie over het volgende feit mede: Mascheck. — Geschiedenis van het korps Nederlandsche mineurs en sapeurs.

voorbijkomende infanteristen een begin gemaakt met wegruimen en al spoedig kon eene vastgereden Engelsche munitie-colonne naar het slagveld vooruitkomen. Achter die colonne echter was weér groote verwarring en de majoor meende meerdere kwaadwilligen op te merken, die deze bevorderden, waaraan echter met vlakke klingslagen een eind werd gemaakt.

Echter overtuigd dat voor het goed verloop van het werk meer krachten noodig waren, zond hij een schriftelijk bevel naar den commandant der compagnie sapeurs om dadelijk met deze tot bijstand op te rukken en tevens den weg door posten te doen bewaken, waarbij de werkzaamheden zoo noodig door de cavaleristen zouden worden beveiligd, terwijl deze overigens de vrijgemaakte voertuigen moesten begeleiden. Die maatregelen werkten uitstekend en door het flink aanpakken der sapeurs was na zwaren arbeid de weg geheel vrij en kon de aanvoer van munitie geregeld geschieden."

Zoo zijn het dus weder de Nederlandsche geniesoldaten die door hun zwaren maar onvermoeiden arbeid Wellington's leger redden uit den benarden toestand, waarin het op den morgen van 18 Juni 1815 door gebrek aan munitie verkeerde. Terzelfder tijd waren drie Engelsche compagnieën van dat wapen blijkens eene mededeeling in het *United Service Magazine* (1) werkeloos buiten het slagveld en werd eene daarvan zoodanig met verlies van hare voertuigen door Hannoversche en Engelsche vluchtelingen medegesleept, dat zij door toedoen van den commandant der Engelsche genietroepen, den luitenant-kolonel Carmichaël Smyth, werd nitgesloten van de gratificatie aan de troepen van het Verbonden leger uit de oorlogskosten voor de overwinning van Waterloo uitgekeerd, eene schande die zij deelde met de Cumberland huzaren, maar waarvoor *alle* korpsen van het Nederlandsche leger zijn bewaard gebleven, wat zeker niet zonde zijn geschied, indien de verhalen van Allison, Macfarlane, Siborne en anderen slechts voor de helft waarheid bevatten.

Inderdaad, de generaal Knoop had wel gelijk, toen hij her-

(1) April 1855 bl. 558.

innerde aan de spreuk »dat hij die een huis van glas heeft, onvoorzichtig doet steenen bij een ander in te werpen.»

Hoe na Waterloo de verrichtingen van het 2e Nederlandsche legerkorps onder Prins Frederik, met name de inneming van le Quesnoy en het beleg van Valenciennes en Condé Wellington in staat stelden ongestoord tusschen de in het noorden van Frankrijk vertoevende sterke garnizoenen van de vijandelijke krijgsmacht naar Parijs op te rukken, men zoekt het te vergeefs bij nagenoeg alle Engelsche schrijvers.

Hoe duizenden en duizenden Engelsche gewonden door de onvermoeide zorgen, door de nooit volprezen toewijding der Brusselsche bevolking in het leven zijn behouden en aan hun vaderland en familie zijn teruggegeven en hoe de leiding van dat liefdewerk met vooral voor dien tijd meer dan gewoon beleid heeft berust in de handen van den Inspecteur-generaal van den geneeskundigen dienst der Nederlandsche land- en zeemacht, professor S. J. Brugmans, welk Engelsch schrijver heeft daaraan ooit zijne landgenooten herinnerd? Al was het alleen daarom, dan ware het bij schrijvers eener natie, bij welke het woord »fair" zoo hoog staat aangeschreven, niet meer dan plicht geweest om de waarheid op te zoeken en te huldigen bij het te boek stellen der daden van de Nederlandsche bondgenooten en waar die schrijvers hadden gemeend tekortkomingen te ontdekken, die althans niet met schriller kleuren te schilderen dan die, voor welke ook de eigen troepen niet zijn gespaard gebleven.

Het derde van Engelsche zijde aan onze troepen gedane verwijt betreft dat van indiscipline, zich uitende door eene ergerlijke plunderzucht. Wat deze beschuldiging aangaat, zij komt van niemand anders dan van den opperbevelhebber van het Engelsch-Nederlandsche leger, van den hertog van Wellington, (1) en wat erger is, zij is gewettigd, want werkelijk zijn onze soldaten in de dagen na Waterloo meermalen aan het

(1) Zie Despatches XII bl. 513, welke brief is gericht geweest aan den generaal Chassé.

plunderen geslagen. M. H.! gij zult wel dadelijk begrijpen dat, wanneer bij de strekking mijner voordracht zoo gereedelijk het ware dier beschuldiging wordt toegegeven, het volstrekt niet in mijne bedoeling kan liggen, daarop niet verder in te gaan en het bedroevende feit alleen te vermelden, om het nader te bevestigen, maar dat ik mij ten doel heb gesteld de natuurlijke oorzaken daarvan op te sporen en u den inhoud van eenige daarop betrekking hebbende, hoogst belangrijke en tot nog toe nagenoeg geheel onbekende bescheiden mede te deelen.

Zonder deze had ik kunnen volstaan met aan te voeren, hoe in het algemeen als gevolg van den veranderden aard der oorlogsvoering en vooral door het jaren lang te velde zijn en het dagelijks aanschouwen van tooneelen van ellende en verwoesting een geest van ruwheid en van onverschilligheid voor het recht van eigendom in de legers van dien tijd heerschte, ik had u voorbeelden kunnen aanhalen van feiten van denzelfden en nog ergerlijker aard die toen bij de legers der bondgenooten en tegenstanders zijn voorgekomen (1), maar zou daardoor alleen hebben kunnen aantonen dat aan onze troepen ter zake dezelfde gebreken als aan die legers gemeen waren.

En waar zoo even onze bondgenooten werden genoemd, daar moet worden erkend dat het Engelsche leger van 1815 op het thans besproken punt eene loffelijke uitzondering maakte en dat wel dank zij de krachtige maatregelen van den hertog van Wellington, die daarvoor alleen reeds zijn bijnaam van »den IJzeren Hertog" had verdiend. Zoowel door het onderhouden van de meeste gestrengste discipline als door eene tot het uiterste gedreven, haast zou kunnen gezegd worden, overdreven zorg voor het stoffelijk welzijn zijner soldaten had hij dat leger, dat in zijne gelederen nog overblijfselen telde van het gespuis, dat twintig jaren vroeger in ons land zoo jammerlijk huis hield (2), dat voor een aanzienlijk gedeelte bestond uit troepen, die zich bij verschillende gelegenheden in Spanje en meer bepaald bij

(1) Zie o. a. „Relation fidèle et détaillée de la dernière campagne par un témoin oculaire" en de „Mémoires du Comte van der Meere."

(2) Zie o. a. von Porbeck. — Operationen der Englisch-combinirte Armee zur Vertheidigung von Holland in 1794 und 95.

de inname van Badajoz en van Sint Sebastiaan hadden doen kennen als »het uitvaagsel des aardbodems en het schuim der menschheid" en waarvan hij — de hertog — nog in 1812 getuigde: »het leger is niet veel beter dan eene rooverbende", had hij dat leger en door geweld en door zorg voor de verpleging getemd en herschapen in de meest gedisciplineerde, laat ons zeggen, de meest beschaafde krijgsmacht die in 1815 te velde stond. Dat die zorg evenwel niet zonder grond overdreven zou kunnen worden genoemd, is te lezen in von Ollech's werk van den veldtocht (1), waar wordt medegedeeld dat, toen de generaal Müffling, de Pruisische militair-gevolmachtigde bij Wellington's hoofdkwartier in 1815, bij dezen herhaalde malen op het maken van grootere marschen aandrang bij het oprukken naar Parijs, deze hem antwoordde: »Dring daar niet op aan, want ik zeg u, het gaat niet. Als gij het Engelsche leger beter in zijne samenstelling en gewoonten kendet, zoo zoudt gij hetzelfde zeggen als ik. Ik kan mij niet van mijne tenten en mijne verpleging scheiden. Mijne manschappen moeten in het kamp bij elkander blijven en goed verpleegd worden, opdat tucht en discipline behouden blijve. Het is beter dat ik twee dagen later in Parijs aankom dan dat de gehoorzaamheid verslapt."

Had diezelfde hertog, aan wien Koning Willem met den titel van Veldmaarschalk van het Nederlandsche leger zoowel het opperbevel over, als de zorg voor zijne landskinderen had opgedragen, met dezelfde opvatting evenzeer het welzijn van de Nederlandsche, als van de Engelsche soldaten doen behartigen, hoogst waarschijnlijk en op grond van latere, straks te noemen feiten kan worden gezegd, dat hun zeker de beschuldiging van indisciplie en plunderzucht ware bespaard geworden.

De generaal Knoop, deze aangelegenheid in zijne meerge-noemde wederlegging besprekend, zegt daarvan kort: »wanneer wij wel onderriicht zijn, dan moeten de Nederlandsche troepen bij den marsch in Frankrijk op lange na niet zoo goed zijn verzorgd geworden als de Engelsche. Gebrek te lijden in een

(1) Von Ollech, General der Infanterie. — Geschichte des Feldzuges von 1815 nach archivalischen Quellen.

vijandelijk land, dit heeft de soldaat toch wat erg gevonden en hij is zoo vrij geweest te nemen, wat hem niet gegeven werd en wat hij meende dat hem billijk toekwam — het noodzakelijke levensonderhoud. Vandaar de beschuldiging van plundering, zoo gemakkelijk ingebracht, zoo moeilijk te wedderleggen."

Op die vergelijking tusschen de zorg wat betreft de verpleging van onze troepen en die onzer bondgenooten nader ingaande, zij vooreerst vermeld, dat zoolang onze troepen vóór den inval van Napoleon in ruime kantonnementen waren verspreid en de zorg voor hun onderhoud, om de inwoners zoo min mogelijk te drukken, was overgelaten aan de intendance, die levensmiddelen en fourage ontving door één algemeenen aannemer, daarover, evenmin als over afpersing of plundering, ooit klachten werden gehoord. Toen evenwel door dien onverwachten inval, tegen welken de noodige maatregelen waren verzuimd, eene snelle verplaatsing en samentrekking van duizenden en duizenden op een betrekkelijk eng terrein noodzakelijk werd, toen traden met de eerste verschijnselen van onvoldoende verpleging de eerste feiten van plundering te voorschijn, feiten die evenwel door de hoogere en lagere aanvoerders met klem en soms gruwzaam werden te keer gegaan (1). Zoo werden o. a. in den morgen van den 18^{en} nabij Braine Lalleud eenige zich verzettende, plunderende soldaten kortweg doodgeschoten of neergesabeld en toch was hunne, hoewel niet te verdedigen handeling, het gevolg van den strijd om het bestaan in de letterlijke beteekenis. Want ook daar werd bij de divisie Chassé honger geleden, evenals straks reeds werd gezegd van de brigade van Bylandt, totdat deze laatste op voorspraak van den Prins van Oranje — zeer waarschijnlijk van de achter haar gelegerde bondgenooten — althans eenig voedsel had gekregen.

Hoe en waarom de Nederlandsche troepen op en na den dag van Waterloo in zooveel ongunstiger conditiën verkeerden dan die der andere natiën, zal u duidelijk worden uit het volgende, tot nog toe nooit aangehaalde schrijven (2):

(1) Zie o. a.: W. A. van Rees. — Toontje Poland I bl. 195 en 196.

(2) Archieven van het Departement van Oorlog.

's Gravenhage, den 21 Juni 1815.

Volgens rapport van den Inspecteur Chef der Administratie bij de Mobile armée van den 18^{en} dezer, zoo even bij mij ontvangen, heeft de aannemer generaal van vivres en fourages den dienst voor zooveel de Mobile armée betreft, verlaten en heeft welgemelde Inspecteur, zich gevolgelijk verplicht gezien, contracten d'urgence te moeten sluiten.

Ik haaste mij Uwe Excellentie van dezen bedenkelijken stand van zaken kennis te geven met propositie om nog dezen dag ten behoeve van den Inspecteur voornoemd en ten laste van de aannemers generaal, eene ordonnantie van f 100.000 te verleenen, dadelijk betaalbaar te Brussel, welke maatregel door de omstandigheden dringend geboden wordt, zijnde het den Inspecteur volstrekt onmogelijk zonder contante betaling in de behoefte van het leger te voorzien.

De Staatsraad
Inspecteur-Generaal van de Administratie
bij de Armée,

PIEPERS.

Aan Z. E. den Commissaris-Generaal
voor het Departement van Oorlog.

Onder die omstandigheden: zonder levensmiddelen, zonder fourage en zonder geld om gerequireerden voorraad te betalen begonnen de zegevierende Nederlandsche troepen den marsch naar Parijs, die voor hen evenwel meer geleek op een martelaarstocht.

In het dagboek van den kapitein van den generalen staf van Swieten (1), welke dien nagenoeg geheel medemaakte, vinden wij daaromtrent uitgebreid vermeld, hoe voortdurend de Nederlandsche cavalerie — en daaronder de drie regimenten zogenoemd bij Waterloo gevluchte karabiniers — voor zoo verre zij niet bij het korps van Prins Frederik voor le Quesnoy was gebleven, voortdurend de voorhoede uitmaakte, eene plaats die haar dagelijks blootstelde aan de vermoeienissen van het door-

(1) Kapitein V. S. — Dagboek der operatiën en bewegingen van het 2e korps van het Koninklijk Nederlandsche leger.

zoeken van het terrein en aan de gevaren die in het vorige jaar bij den marsch naar Parijs de Pruisische ruitery had ondervonden door het vuur der franc-tireurs van achter heggen en schuttingen. Hoe aan de Nederlandsche infanterie daarentegen in de lange colonne van vier divisien infanterie met de bijbehorende artillerie langs één enkelen weg steeds de plaats achter aan die colonne en zelfs achter den zeer omvangrijken Engelschen legertros werd aangewezen, waardoor zij dood vermoeid en laat in hare kwartieren kwam, te laat om behoorlijk in hare verpleging te voorzien.

Hoe die kwartieren zelve weinig of niets opleverden en hoe de hoogere staven der Nederlandsche troepen zich in armoedige dorpen moesten behelpen, terwijl de Engelsche in prachtige kasteelen en lustsloten waren ondergebracht.

»De marschen sedert Senlis» zegt die kapitein, »waren voor vele soldaten zeer verderfelijck, daar onderscheidene door uitputting, honger en vermoeienis dood nedervielen, ontstaan uit gebrek aan de vereischte vivres, in een land dat geheel uitgeplunderd en door de inwoners verlaten was; 15 man van het regiment Oranje-Nassau ondergingen onder anderen dit lot; een groot aantal manschappen der verschillende korpsen werden slechts in het leven behouden door de zorg der staf- en andere officieren, die hen op de voertuigen en stukken geschut deden plaatsen.»

Kan het nu eenige verwondering baren, dat waar zulke feiten zijn voorgevallen, waar de manschappen van een overwinnend voorttrekkend leger in vijandelijk land dood vallen van den honger, die manschappen niet zucht naar zelfbehoud grijpen naar voedsel, waar en wanneer zij dat kunnen machtig worden? Is het niet verklaarbaar dat het dierlijk instinct in den mensch onder zulke omstandigheden de overhand verkrijgt boven het plichtbesef, dat de soldaten de banden van tucht en gehoorzaamheid verbreken even goed als onze paarden voor Parijs dat enkele dagen later deden met de halsters waaraan zij verhongerd aan de piketpalen stonden? (1)

1) Rapport van den kapitein Byleveld op het bivak in het Bois de Boulogne van 11 Juli 1815. — Archieven van het Departement van Oorlog.

Den 6^{en} Juli schreef de kolonel van den generalen staf graaf van Sint Aldegonde aan den generaal de Constant Rebecque (1): »De Pruisen hadden van af Nesle (dat was den 27^{en} Juni) voor ons gemarcheerd, alle inwoners waren voor hen gevlucht, de huizen waren van onder tot boven geplunderd, de groote dorpen die ons eten hadden kunnen verschaffen, waren niets dan woestijnen, tot de putten en pompen waren onbruikbaar gemaakt; wij leven slechts van ontberingen en er is niets minder noodig dan de hoop van het beter te krijgen na de bezetting der hoofdstad om ons met berusting zooveel ongemak te doen verdragen.

De voorziening der levensmiddelen is ook zeer slecht verzekerd geweest gedurende onze marschen, onze transporten konden ons niet volgen en kwamen meestentijds eerst een dag na ons aan. Wij zijn bovendien dikwijls zeer slecht toebedeeld bij de aanwijzing der gemeenten, die levensvoorraad door middel van requisitie moesten verschaffen. In een woord, generaal! wij hebben veel te lijden gehad op alle manieren en hebben werkelijk behoefte ons te herstellen."

Waar de chef van den staf van het Nederlandsche legerkorps dat mede naar Parijs oprukte zóó moest schrijven, daar is licht te begrijpen, hoe op dien tocht het lot van den soldaat zal zijn geweest.

Nog een ander deelnemer aan dien tocht, de straks genoemde kapitein van Omphal, Chassé's adjudant, deelt in zijne gedenkschriften mede: »Op den dag van het overschrijden der Fransche grenzen werd nabij Bavay het bivak betrokken door de divisie, die veel leed, daar de troepen aldaar zeer vermoeid en reeds in den nacht aankwamen en geene uitdeelingen konden plaats hebben, dewijl er zoo slecht in den dienst voor de levensmiddelen was voorzien, dat die al dadelijk door requireeringen moesten verschaft worden, welke of te laat konden geschieden om daarvan dadelijk nu te trekken, of wel te laat aankwamen, indien die nagevoerd werden, wat op gepreste voertuigen moest plaats hebben, waardoor dan de voeding van den soldaat

(1) Archieven van het Departement van Oorlog.

tot Parijs toe, gedurende den geheelen opmarsch nooit verzekerd was en daardoor somtijds groote ongeregdigheden ontstonden, die niet waren tegen te gaan.

Dit verzuim stak des te meer af bij de volmaakte inrichtingen welke dienaangaande bij het Engelsche leger bestonden en waarvoor geene kosten gespaard werden, zoodat ten eerste, nadat de troepen op de plaats waar die moesten overnachten, uitdeelingen van allerlei aard niet alleen plaats hadden, maar zij zelfs tenten konden opslaan, hetgeen alles te zamen vervoerd werd door groote, zeer goed bespannen wagens en bij aanneming geschiedde, zoodat die nooit of ten minste zelden achterbleven.

Uit dit een en ander sproten dan ook dikwijls groote onaangenaamheden voort, daar het dikwijls gebeurde dat eene Nederlandsche divisie, die aan alles gebrek had, nevens een Engelsche gelegerd was, die onder goede tenten kampeerde en in overvloed leefde en zij meestentijds door op maraude te gaan, moesten bestaan, waardoor natuurlijkerwijze ongeregdigheden ontstonden, die zeer onaangename briefwisselingen tusschen den hertog van Wellington en den opperbevelhebber van het Nederlandsche leger (toenmaals Chassé) veroorzaakten."

Uit een een en ander blijkt duidelijk dat de Nederlandsche troepen bij den opmarsch naar Parijs, als gevolg van het verbreken van het contract door den algemeenen aannemer der verpleging zonder levensmiddelen en fourage groot gebrek hebben geleden in eene landstreek, die door de inwoners verlaten en door de vóór hen marcheerende bondgenooten op min of meer rechtmatige wijze van hare hulpbronnen was ontdaan, dat door die bondgenooten, met name de Engelsche, geen hand is uitgestoken om eenige verbetering in dien treurigen toestand te brengen, terwijl zij in overvloed leefden, eene handelwijze die hun en meer bepaald den opperbevelhebber zwaar had kunnen kosten wanneer de loop der operatiën eene andere wending had genomen en Parijs — in hoofdzaak door politieke bemoeiingen — niet zoo spoedig gevallen ware. De beschikking over eene troepenmacht, die toen ruim drie brigades infanterie en eene brigade cavalerie van vier regimenten

telde, had dan zeker oneindig meer waarde gehad, wanneer die behoorlijk verpleegd en met een goeden geest bezielde voor den vijand ware kunnen gebracht worden, dan wanneer zij bestond uit ontevreden, uitgehongerde en door gemis aan zorg voor hun welzijn ontmoedigde soldaten.

Wanneer de kapitein Siborne — om diens naam voor heden het laatst te noemen — in zijn werk (1) beweert: »Niettegenstaande de voorzorgen, die de hertog van Wellington had genomen om het ordelijk gedrag zijner troepen te verzekeren en ten hunnen gunste de goede gezindheid der inwoners langs de marschlinie te verkrijgen, daar het zijn groote wensch was dat zij zonden worden beschouwd als op een goeden voet te staan en als te handelen ter wille van hun wettigen soeverein, was er een deel van zijn leger dat de grootste buitensporigheden bedreef: dat waren de Nederlandsch-Belgische troepen, die zijne bevelen op dat punt volkomen trotseerden», dan is die bewering al weder onjuist. De hertog van Wellington heeft naar dat deel van zijn leger niet omgezien, hij heeft een volkomen gemis getoond aan belangstelling voor zijne Nederlandsche soldaten, die deze toen te meer noodig hadden, omdat hun natuurlijke beschermers, de ridderlijke Prins van Oranje tengevolge zijner bij Waterloo bekomen verwonding niet daar was om voor hunne belangen op te treden.

Toen eenmaal voor Parijs de marsch werd gestaakt, kwam eindelijk de intusschen door betaling met baar geld bijeengebrachte verplegingsvoorraad bij onze troepen aan, maar nog was hun lijden niet geëindigd, nog steeds bleef het noodlot hen vervolgen. De kapitein van Omphal toch deelt daaromtrent mede: »Te Bourget aangekomen, had gedurende den tijd dat men om en in die plaats bivakkeerde en welke bij de aankomst bevonden werd, geheel door Pruisische troepen te zijn uitgeplunderd, een zeer ergerlijk voorval plaats, daar het transport met vivres, hetwelk het leger altoos volgde en dat op marsch nooit konde bereiken, hier eindelijk bij hetzelfde aankwam, doch ter nauwernood in een park opgesteld zijnde, door

(1) Kapitein Siborne, II bl. 405.

een op een naastgelegen bivak ontstane brand, bijna geheel door de vlammen werd verteerd, waardoor het vooruitzicht op geregelde uitdeelingen nogmaals vervloog, te meer daar de omstreken door het Pruisische leger zeer waren geteisterd geworden"

Eerst na de capitulatie van Parijs, toen aan onze troepen ruime kantonnementen in de vallei van Montmorency werden aangewezen, kon weder aan geregelde en verzekerde uitdeelingen worden gedacht en toen ook kon onmiddellijk bij het terugkeeren van den goeden geest de verslachte krijgstucht worden hersteld. En dat zoo iets met grond kan beweerd worden, dat danken wij alweder aan den generaal Chassé, die, steeds ijverend voor den goeden naam zijner soldaten, bij hun vertrek naar het vaderland in het late najaar van 1815 quitantie nam van het gehouden gedrag zijner troepen, zooals hij lord Hill quitantie had laten geven van zijn aanval op de Fransche garde bij Waterloo.

Den 14ⁿ November van dat jaar schreef hem de onderprefect van het arrondissement Pontoise het volgende :

Mijnheer de Generaal !

»Ik hoor aan alle zijden spreken van uw aanstaand vertrek, ik weet niet in hoeverre die geruchten gegrond zijn, maar ik wil noch mag u van ons laten gaan zonder u uit mijn naam en dien van al degenen, die onder mijn beheer staan, onze gevoelens uit te drukken van achting en dankbaarheid voor het uitmuntende gedrag, dat in het algemeen alle troepen Uwer divisie hebben gehouden sedert den 17^{en} Juli, toen zij in mijn arrondissement werden gekantonneerd, tot op dezen dag.

In mijne talrijke betrekkingen tot de door uwe troepen bezette gemeenten, heb ik in ulieden altijd de edelmoedige verdedigers herkend van de heilige zaak der legitimiteit. . . .

De onvermijdelijke rampen des oorlogs hebben in het bijzonder de ongelukkige bewoners mijner gemeenten bedroefd, maar ik ben overtuigd, dat uit het midden dezer algemeene ellende bij uw vertrek het meest hartelijke afscheid en de vurigste

wenschen zullen opstijgen voor het geluk onzer gasten en voor onze eenwige bondgenootschap.

Wil, Mijnheer de Generaal, de tolk zijn onzer gevoelens bij uwe geheele divisie en neem deze laatste uiting aan van de hoogachting, waarmede ik de eer heb te zijn, Mijnheer de Generaal! Uw zeer nederige en gehoorzame dienaar."

(get.) ANTOINE MARTIN.

Uit die getuigenis, afgegeven aan onze soldaten na een verblijf van vier maanden te midden eener bevolking, die hun door de gebeurtenissen der vorige twintig jaren — wat dan ook moge beweerd worden van sympathie voor Napoleon — bij de herinnering aan het huishouden van de Fransche troepen ten onzent, nu niet bepaald sympathiek kon zijn, kan ieder onbevooroordeelde afleiden of diezelfde soldaten hebben verdiend om nog na jaren te worden afgeschilderd als ordeloze plunderaars, of wel dat hunne tekortkomingen zijn te beschouwen als een noodzakelijk gevolg van gemis aan zorg voor hun welzijn niet alleen, maar voor hunne slagvaardigheid in vijandelijk land van de zijde des Opperbevelhebbers, die daarvoor onder alle mogelijk denkbare omstandigheden heeft te waken.

M. H.! wat ik mij heb voorgesteld u heden mede te deelen is hiermede gezegd. Weinig veldtochten zijn er, ook naar mijne overtuiging, die nog zoo onvolledig zijn beschreven als die van 1815, om de natuurlijke reden, dat de vertegenwoordigers van zoo verschillende natiën in de velden van Waterloo samen kwamen om over het lot van Europa te beslissen en omdat de heldendaden der vaderen in de beslissende Junidagen van dat jaar in zoo vele, bij anderen soms onbekende talen, maar elk voor zich, zijn beschreven.

Nog maar twintig jaren en dan zal het eenwfeest van den 18^{en} Juni 1815 ongetwijfeld in verscheidene landen en ook bij ons worden gevierd, een feest waaraan door zoo vele jongeren onder ons met opgewektheid zal worden deelgenomen. Wie weet of ook dan weér niet van over het Kanaal stemmen worden gehoord die, behalve dat zij dan nog zullen uitgalmen hoe in hoofdzaak alleen het Britsche leger den trotschen Bonaparte

in het stof hoog, zullen smalen op die hondgenooten, die toch »zoo toegewijd, zoo nuttig, zoo noodig» waren. Want niemand is meer dan ik overtuigd, dat ook mijne behandeling van dit onderwerp niets zal bijbrengen tot wijziging van het Engelsche heldendicht, waar de stem van mannen als Knoop en Renard niet is aangehoord geworden. Het is dan ook niet voor de afstaammelingen van onze oude hondgenooten, dat ik heb gesproken, maar voor de kindskinderen van onze helden van Quatre-Bras en Waterloo en vooral ook voor ons Nederlandsche leger, indachtig aan de woorden door Hare Majesteit de Koningin-Regentes bij de in den aanvang genoemde plechtigheid gezegd: »De eer van het leger, dat is de eer van het Vaderland»!

Deze rede werd herhaalde malen toegejuicht.

De VOORZITTER: Uw applaus duidt genoegzaam aan dat gij allen, even als ik en de overige leden van het bestuur met de meeste belangstelling de interessante voordracht van den overste Wüppermann hebt aangehoord.

Die rede was niet alleen een vervolg maar eene completeering, gegrond op geschiedkundige nasporingen, op hetgeen wijlen generaal Knoop reeds nopens dit onderwerp heeft geschreven en waaraan hij in 1846 den eersten stoot heeft gegeven, door zijn welbekend geschrift tegen kapitein Siborne.

Ik dank den heer Wüppermann voor de echt vaderlandslievende taak door hem heden avond vervuld en ik ben zeker, dat gij allen ten volle met dien dank zult instemmen.

Ik geloof dat de voordracht, uit den aard der zaak, geen aanleiding kan geven tot veel debat. Het kan echter zijn, dat een der aanwezigen eene inlichting wenscht te vragen of iets aan het gezegde wil toevoegen. In dat geval zal ik daartoe gaarne het woord verleen.

De heer DE BAS: Van de aangeboden gelegenheid, Mijnheer de Voorzitter! maak ik gaarne gebruik om warme instemming te betuigen met de hulde aan de veelal op officiële en oorspronkelijk Nederlandsche stukken gegronde voordracht van

den heer Wüppermann. Toch vergunne de geachte Spreker een enkele opmerking. Aan ons geëerd Bestuur veroorlove ik mij vervolgens een voorstel te onderwerpen.

De opmerking aan den heer Wüppermann betreft de quaestie van vertrouwen bij den hertog van Wellington in de Nederlandsche troepen. 't Komt mij voor, dat de Spreker al te positief beweert, dat in 1815 bij den Britschen generalissimus geen schijn van wantrouwen heeft bestaan: hetgeen o. a. daarnit zou blijken, dat op last van den hertog aan de Nederlandsche troepen de meest gewichtige stellingen zijn toevertrouwd.

Al moge het minder gemakkelijk vallen rechtstreeksche bewijzen aan te voeren voor wantrouwen, dat wel niet openlijk zal zijn aan den dag gelegd (1), pleit toch de indeeling der Nederlandsche divisiën onder de Britsche legerkorpsen, enkele dagen nadat de hertog te Brussel het opperbevel over de Engelsche, de Hannoveraansche en de Duitsche contingenten had overgenomen, geenszins voor groot vertrouwen. Op 5 Mei aanvaardde de hertog ook het commando over de Koninklijk Nederlandsche troepen, waardoor een einde werd gemaakt aan herhaalde wrijvingen tusschen het Engelsche hoofdkwartier en de Nederlandsche onderbevelhebbers. Zoo lang de Nederlandsche troepen vereenigd bleven, had Prins Frederik te St. Truyen en te Nivelles als hun opperbevelhebber gefungeerd. In de eerste dagen van Mei trad de Prins van Oranje op als bevelhebber van het Iste korps van het Britsch-Nederlandsche leger; Prins Frederik werd met de Indiaansche brigade en de eerste Nederlandsche divisie toegevoegd aan het IIde korps onder lord Hill.

Als redenen van argwaan mogen gegolden hebben de veeljarige inlijving van ons vaderland, nog langer van België, bij Frankrijk benevens de nieuwe samenstelling van het jonge koninkrijk der Nederlanden uit de Noordelijke en de Zuidelijke gewesten. Zeker bestond in 1813 en '14 in België een vrij sterke franschgezinde partij; maar deze was alleens in de minderheid geraakt. Ge-

(1) The Despatches of Field Marshal the Duke of Wellington. — Lieut. Colonel Gurwood. Vol. the twelfth pag. 291. To Earl Bathurst, 6th April 1815.

voelden de katholieken al weinig ingenomenheid met den protestantschen Koning, daarentegen verafschuwden zij den Franschen geweldenaar, die het pausdom vernederd en de leerlingen der seminaria bij het leger ingelijfd had. Ook de Pruisische bevelhebbers wantrouwden zonder eenigen grond de gezindheid der Zuid-Nederlandsche troepen. Hun dappere houding te Quatre-Bras en te Waterloo en de aldaar geleden verliezen hebben elk wantrouwen glansrijk beschaamd.

Enkele zinsneden uit het dagboek van generaal von Nostitz, bij de voorgenomen indeeling der Saksische troepen onder het bondgenootschappelijke leger, versterken de meening, dat de hertog van Wellington wel degelijk argwaan koesterde, althans tegen de Belgen: in 1815 onze landgenooten (1). Vele Engelsche werken over 1815 verstaan onder de benaming van Belgen de Nederlanders in het algemeen.

Tot staving van het betoog, dat de hertog van Wellington geen wantrouwen tegen onze troepen, Noord- en Zuid-Nederlanders, zou hebben gevoed, legde de heer Wüppermann er den klemtoon op, alsof *op last* van den Britschen tevens Nederlandschen veldmaarschalk aan onze troepen de meest gewichtige stellingen toevertrouwd, alsof zij als voorposten op de meest bedreigde punten geplaatst werden. Inderdaad hadden de Nederlandsche troepen op 15 en 16 Juni 1815 bij Quatre-Bras een eerepost betrokken en beten zij aldaar, evenals de Pruisen aan de Sambre daarna te Ligny tegenover Napoleon, bij den aanval van Ney op den Viersprong de spits af. Maar de hertog had nooit willen aannemen, dat de keizer Nederland zou aantasten; òf, geschiedde zulks, dat hij de operatiën langs en

(1) Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. Herausgegeben vom Groszen General-Stabe. Abtheilung für Kriegsgeschichte. Heft 6. Das Tagebuch des Generals der Kavallerie Grafen von Nostitz II Theil—Seite 11.

„Der Feldmarschall war nicht einen Augenblick über den zu fassenden Entschluss zweifelhaft, stellte es ab dem Herzog von Wellington anheim, ob er das Sächsische Korps unter seinen Befehl und in seine Armee aufnehmen wolle. Der Herzog lehnte das Anerbieten mit der Bemerkung ab, *er habe an den Belgiern schon der unsicheren Truppen genug und trage kein Verlangen, die Zahl derselben noch zu vermehren.*

„Diese Erklärung entschied das Schicksal des Korps“ — der Saksen — „seine Entfernung vom Kriegstheater wurde definitiv beschlossen....“

over de Sambre zou leiden. Uit de meest betrouwbare werken over den veldtocht van 1815, o. a. die van generaal von Ollech (1) en van den Amerikaan J. C. Ropes (2) blijkt het duidelijk, hoezeer lord Wellington sinds het midden van April verkeerde in de dwaling, waaraan hij tot den aanvang der vijandelijkheden heeft vastgehouden, dat de Franschen niet aanvallend tegen Nederland zouden te werk gaan. Waagden zij zulks, dan, meende de Engelsche generalissimus, moesten zij Brussel tusschen de Schelde en de Sambre, niet van de Maas-zijde naderen. De door den hertog aan den Prins van Oranje en andere onderbevelhebbers gegeven geheime beschikkingen van 30 April (3) voorzagen alleen in de gevallen, dat de keizer tusschen de Lijs en de Schelde, tusschen de Schelde en de Sambre of in beide richtingen te gelijk de grenzen zou overschrijden. De dislocatie der Britsch-Nederlandsche troepen was daarop en op offensieve operatiën tegen Frankrijk berekend: geenszins op de onderstelling, dat de bondgenooten den eersten stoot in de richting van Charleroi zouden hebben te doorstaan. In dit laatste geval kon Wellington, wiens troepen van de Schelde tot den straatweg Charleroi—Brussel over een uitgestrektheid van 73 kilometers, van Mons tot Brussel 50 kilometers diep verspreid waren, het Pruisisch leger niet bijtijds te hulp komen. Het Britsch-Nederlandsche leger kon bij concentratie op den linkervleugel, d. i. op de tweede brigade der divisie van generaal de Perponcher te Quatre-Bras, pas den derden dag vereenigd zijn. Doch de hertog achtte de aanvalsrichting over Charleroi zoo weinig waarschijnlijk, dat bij de samenkomst van Wellington en Blücher op 3 Mei te Tienen alleen van ondersteuning der Britten door de Pruisen,

(1) Von Ollech, General der Infanterie: Carl Friedrich Wilhelm von Reyher etc. — Ein Beitrag zur Geschichte der Armee mit Bezug auf dem Befreiungskriege von 1813. 1814 und 1815. — Berlin 1874. E. S. Mittler (Beiheft zum Militair Wochenblatt.)

(2) The Campaign of Waterloo A Military History by John Codman Ropes, Member of the Massachusetts Historical Society etc. London. G. P. Putman's Sons 1893.

(3) Secret Memorandum. The Dispatches of Field-Marshal the Duke of Wellington etc. — by Lieut-Colonel Gurwood. Vol. the twelfth. page 337.

niet van dezen — oostelijk van den straatweg Charleroi—Brussel gedислоceerd — door het Britsch-Nederlandsche leger werd gesproken. Quatre-Bras, welk punt sinds 9 Mei door den Prins van Oranje aan de tweede brigade der tweede Nederlandsche divisie als verzamelaarsplaats bij een aanval was aangewezen, behoorde dus zeker niet, volgens den hertog, tot de meest bedreigde punten. De Nederlandsche ruitery onder baron Collaert stond aan de grenzen tusschen St. Symphorien en Binche. Bij den verrassenden aanval van 15 Juni heeft deze ruitery geen vijand gezien; ze werd in de richting van Nivelles teruggeroepen. Evenals de uitkomst de inzichten van den hertog heeft gelogenstraft, blijkt het uit officiële stukken daghelder, dat de Nederlandsche brigade Saksen Weimar op 15 Juni 1815, *dank zij de beschikkingen van den Prins van Oranje en van zijn chef van den staf, generaal de Constant, maar zeker en bepaald niet door den hertog, met voordacht* op den vermaard geworden Viersprong is opgesteld. Dat vervolgens de geheele tweede Nederlandsche divisie op 16 Juni aldaar samen trok geschiedde niet, zooals onwederlegbaar door de archieven van het Departement van Oorlog en door het dagboek van generaal de Constant, ook door Ropes wordt aangetoond, *over-éénkomstig* doch *in strijd* met de bevelen van lord Wellington.

Daarentegen waren de Britsch-Nederlandsche troepen wel veel te wijd maar toch dermate gedислоceerd, dat de Franschen, tusschen de Schelde en Mons doordringende, allereerst op Britsche of Hannoveraansche troepen moesten stooten. De brigade cavalerie van generaal Dörnberg bezette de voorposten ten westen van Mons, rechts van de Nederlandsche cavalerie; terwijl in en om Ath en nabij Oudenaarde, te Soignies en te Enghien Britsche divisies stonden, die veel spoediger op het midden konden samentrekken, dan bij concentratie te Quatre-Bras denkbaar was. Nogmaals: generaal von Ollech, vooral de heer Ropes, die met de grootste scherpzinnigheid en als een volleerd anatoom aan de operatie-tafel het ontleedmes hanteert, heeft de lichtpunten en de feiten bij de leiding der operatiën in 1815 door den hertog aangetoond. Geen van beiden zouden

't den geëerden Spreker van heden avond toegeven, dat door lord Wellington aan de Nederlandsche troepen de *naar zijn inzichten meest gewichtige stellingen waren toevertrouwd*. Beiden betoogen als wij, dat de hertog bij alle bevelen, in den namiddag en den avond van den 15^{den} Juni te Brussel uitgegeven, aan het oude »*idée fixe*» vasthoudende, niterlijk Nivelles als vereenigingspunt voor het Britsch-Nederlandsche leger bleef aanwijzen.

Voorts verdiepen én Olleeh én Ropes zich in wijdloopige redeneeringen, om welke redenen en op welk tijdstip de hertog er ten slotte toch toe overging om het vertrek der reserve uit Brussel te vervroegen en het Britsch-Nederlandsche leger niet te Nivelles maar bij Quatre-Bras samen te trekken. Die oorzaak ook het tijdstip, waaraan Ropes een tiental bladzijden wijdt zonder tot een besluit te komen, vinden wij in het kostbare journaal van generaal baron de Constant op twee plaatsen, in de volgende regels vermeld.

Nadat de Engelsche kapitein Webster aan den Prins van Oranje tusschen elf uur en half twaalf 'savonds op het bal bij de hertogin van Richmond te Brussel de tijding betreffende het verschijnen der Franschen nabij Quatre-Bras had overgebracht, lezen wij in het handschrift van baron de Constant (15 Juni 1815): » le Prince le communique à lord Wellington au bal chez la duchesse de Richmond. Les ordres de marche avaient déjà été donnés dans la soirée, mais *c'est sur ce dernier rapport que lord Wellington a fait donner l'ordre aux troupes stationnées à Bruxelles de marcher sur Quatre-Bras.*»

En nadat Oranje uit Brussel in het hoofdkwartier te Braine-le-Comte was teruggekeerd, schreef zijn chef van den staf (16 Juni): »A trois heures et demi du matin le Prince arrive de Bruxelles; je me rends chez lui; il approuve les mesures que j'ai prises et surtout celle de faire renforcer Quatre-Bras. . . . Il me dit que le Duc a cru d'abord que l'attaque du côté de Charleroi était une fausse attaque; *mais que mon rapport de l'apparition de l'ennemi à Frasnes l'avait enfin décidé à porter toutes ses forces à Quatre-Bras.* . . .» Dit geschiedde tegen middernacht;

zooals verschillende Engelsche biografen van den hertog hebben gestaafd.

Deze woorden van Constant, geboekt als op hetzelfde oogenblik, in de volle actualiteit der gebeurtenissen, door een man met een hoofd en een hart als de Nederlandsche chef van den generalen staf, mogen voor ons en voor het buitenland gelden als een stuk van authentieke waarde.

De ontvangst door den Prins van Oranje van het eerste bericht omtrent den aanval der Franschen, als gevolg daarvan het besluit van lord Wellington om het leger te Quatre-Bras samen te trekken, geven aan het bal der hertogin van Richmond op 15 Juni historische beteekenis.

De aanhalingen uit en het herhaalde beroep van den heer Wüppermann op officiële, deels tot dusver niet gepubliceerde officiële stukken uit de archieven van ons Departement van Oorlog versterken de betoogen van de heeren Löben Sels en Knoop tegen de geringschatting door Engeland, tegen de onvolledige voorstelling van vreemden — op enkele plaatsen zelfs door Ollech, Charras en Ropes — omtrent het aandeel der Nederlandsche troepen aan den beroemden veldtocht van 1815. In de hoop, dat de voordracht van den overste Wüppermann in het buitenland bekend zal worden, wachten wij ons zorgvuldig om aan den hertog, die zich zoo weinig vleierend, haast minachtend over zijn leger in 1815 heeft uitgelaten »not only the worst troops, but the worst equipped army, with the worst staff, that was ever brought together (1)» — een overdreven vertrouwen in de Nederlandsche troepen, even weinig gebillijkt als wantrouwen, toe te dichten. Dat onze landgenooten bij Quatre-Bras bijna een etmaal tegenover een aanzienlijke vijandelijke overmacht stand gehouden, zodoende, volgens het door den Spreker aangehaalde rapport van generaal van Gneisenau, de vernietiging van het Pruisische leger op 16 Juni voorkomen en de overwinning van Waterloo mogelijk gemaakt hebben, was niet het gevolg van Wellingtons beschikkingen, maar uitslui-

(1) Gurwood's Dispatches. Vol. XII pag. 509 and 358 Letters to Earl Bathurst 25th of June 1815 and to Lieut-General Steward, 8th of May 1815.

tend te danken aan het schitterende beleid der generaals de Constant en de Perponcher en aan de heldhaftige houding van onze jonge Nederlandsche troepen. Aan hen, evenals aan de Pruisen bij Ligny, komt de dank toe van geheel Europa, dat bij Waterloo, het rechtstreeksch gevolg van den strijd bij Quatre-Bras, voor een nieuw dwangjuk is gespaard.

De opmerking aan den heer Wüppermann voert van zelf tot ons voorstel aan het geëerd Bestuur, namelijk dit: de heden avond gehouden rede op ruime schaal te verspreiden in het buitenland. Aan het verlichte oordeel van ons Bestuur zij het daartoe meest geschikte middel overgelaten.

Onbekendheid met onze taal is meerendeels oorzaak van onbekendheid van het buitenland met de Nederlandsche krijgsgeschiedenis in het algemeen, die toch prachtwerk kan vertoonen; onderwerpelijk, met onze Waterloo-literatuur. Charras raadpleegde Nederlandsche werken en de archieven van het Departement van Oorlog, en zondigde niettemin, door onvoldoende kennis onzer taal, op meerdere plaatsen van zijn schoon werk door verkeerde voorstellingen (1).

Kolonel Maurice (2) veroorloofde zich onlangs tegenover onze landgenooten op nieuw afbrekende critiek, wellicht zonder een enkele Nederlandsche bron te raadplegen. Het meermalen aangehaalde werk van Ropes vermeldt onder de geraadpleegde bronnen alleen de Fransche vertaling van Löben Sels' verdienstelijken arbeid. Maar van de grondige wederlegging van kapitein Siborne in 1845 door wijlen generaal Knoop maakt de heer Ropes in zijn doorwrocht werk met geen enkel woord melding. Toch vernamen wij onlangs, dat het pleidooi van onzen oud-eerevoorzitter in het fransch is vertaald. Maar hoe dan het verzuim te verklaren, om die vertaling bij honderd- en duizendtallen in het buitenland te verspreiden? Trots de aan die overzetting besteedde moeite en tijd bleef het krachtige pleidooi van generaal Knoop onbekend in den vreemde. Nergens vinden wij het aangehaald.

(1) Zie o. a. in de „Histoire de la Campagne de 1815. — Waterloo par le Lt Colonel Charras, 1857 — bl. 120, 122, enz.

(2) Maurice Colonel J. F., R. A. — Waterloo. — The United Service Magazine. Vol. I and II. New Series. 1890 en '91.

Het voorstel aan ons geëerd Bestuur nu heeft geen ander doel, dan herhaling dezer treurige ondervinding te voorkomen; te voorkomen, dat ook nu weder de op de Nederlandsche archieven en oorspronkelijke Nederlandsche stukken, op de werken van Löben Sels, Knoop en anderen gegronde voordracht van den heer Wüppermann door Albion worde dood gezwegen. Hoezeer het noodig is den leeuw uit z'n hok te halen, voor goed een eind te maken aan de sinds tachtig jaar herhaaldelijk op onze nationale wapenen geworpen smet, bewijst alweder het dezer dagen te Londen verschenen geschrift »Battles of the XIX th. Century." Wij sidderden van verontwaardiging over de wijze, waarop in deze geïllustreerde volksuitgave wordt gesproken over den Prins van Oranje. Wel verre van aan dien vorst de eer te gunnen, dat Wellington nog bij tijds de vroeger gegeven bevelen kon wijzigen tot bespoediging der concentratie te Quatre-Bras, laat de Engelsche schrijver den prins als bij toeval op het bal van Richmond Wellington ontmoeten. Terwijl Oranje door den hertog, zijn chef, naar Brussel was ontboden, laadt een landgenoot van Wellington op den prins van Oranje den schijn, alsof hij zijn post op het kritieke oogenblik van den aanval luchthartig zouden hebben verlaten. De heldenfiguur van prins Willem bij Gémioncourt verduisterende, werpt de Britsche pseudo-historicus zonder eenigen grond op hem de schuld, dat het 69ste Britsche regiment bij Quatre-Bras zijn laatste vaandel verloor; een ander was in Maart 1814 door de Franschen veroverd bij de overrompeling van Bergen op Zoom. Bij den marsch van Pictous dapperen breed uitwijdende over het natuurschoon van het bosch de Soignes, voorts de grootste eer van den slag bij Quatre-Bras toezwaaiende aan de »Black Watch", de Hooglanders van Pack, zwijgt de steller over de kleine Nederlandsche krijgsmacht, welker volharding de tijdige tusschenkomst der Engelsche divisieën en de gunstige uitkomst bij Quatre-Bras heeft mogelijk gemaakt. Nog is slechts het eerste gedeelte van dit voor onze wapenen smadelijke geschrift verschenen. De inleiding Quatre-Bras voerspelt weinig goeds voor Waterloo. Evenals een vorige maal alhier tegen den lasterlijken »Prestige Upholder" in »The Boy's Own

Paper" (1) wijzen wij ook nu op de misgeboorte in de »Battles of the XIXth Century." Ik veroorloof mij dit nieuwe bewijs aan te voeren als toelichting van mijn voorstel, om den toets der »Engelsche beoordeelingen over de Nederlandsche troepen in 1815" door den heer Wüppermaun, vooral bij onze bureu ter overzijde van het Kanaal bekend te maken. Het is hoog tijd paal en perk te stellen aan de telkens dierzijde herhaalde pogingen om de handelingen der Noord- en der Zuid-Nederlandsche troepen in 1815 te verzwijgen of geheel verkeerd voor te stellen.

De heer WÜPPERMANX: Wat de heer de Bas zoo even opmerkte omtrent de opvatting van den hertog van Wellington kan mij bij de over den veldtocht gemaakte studiën natuurlijk niet onbekend zijn. Bij het vaststellen van het operatieplan en de daarbij overwogen mogelijkheden hadden die veldheer en Blücher evenwel ook de mogelijkheid beschouwd van Napoleon's doordringen naar Brussel, hetzij van Valenciennes over Ath, hetzij van Maubeuge over Bergen of wel van Philippeville over Charleroi. In het laatste geval moest de eerste stoot de Pruisische, in het tweede de Nederlandsche voorposten treffen en in de eerste onderstelling de luttelc vooruitgeschoven Engelsche cavalerie en daarna de veel verder achterwaarts gekantonneerde Engelsche infanterie, maar zeker niet zonder dat ook de Nederlandsche troepen daarin zouden zijn betrokken geworden. Mijn betoog omtrent de plaatsing der voorposten vóór het uitbreken der vijandelijkheden strekte echter in hoofdzaak om te doen uitkomen, dat reeds in April en Mei onze troepen aan de grenzen waren opgesteld waar dagelijksche aanraking met de Franschen desertie als anderszins bijzonder had kunnen in de hand werken.

Overigens mijn dank aan den heer de Bas voor zijne ge waardeerde bedoeling ten opzichte van mijne voordracht.

(1) Vide Verslag — 30 Maart 1894 — bl. 429. — De aanvang van het gewraakte artikeltje in „The Boy's Own Paper" (n°. 764 Vol. XV. September 2th, 1893. „Prestige Upholder") luidt: „There were 13000 Dutch and Belgians at Waterloo. The important factor they displayed was to run away and spread a false rumour of defeat." — en gaat op dien toon voort.

Na het antwoord van den heer Wüppermann verklaart de heer de Bas dat de replick hem niet in elk opzicht heeft bevredigd. Maar al blijft verschil van gevoelen bestaan, acht hij het niet wenschelijk de discussie voort te zetten aangaande enkele punten, die de waarde en de strekking der voordracht van den heer Wüppermann in haar geheel onaangetast laten.

De Voorzitter. Namens het Bestuur kan ik den heer de Bas mededeelen, dat het in overweging zal nemen in hoever aan zijn verlangen, om de heden avond gehouden voordracht ook in den vreemde bekend te maken, kan worden voldaan.

De heer DE BAS: Ik dank den Heer Voorzitter voor deze opvatting van mijn voorstel.

De vergadering werd hierop gesloten.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

N A S C H R I F T.

»Het zal nu omstreeks 7 uur des avonds geweest zijn, met afwisselend geluk was gestreden, de kans was nog hachelijk, de maarschalk Ney rukt met vier bataljons der oude garde aan!

Daar komt een Engelsche aide-de-camp van lord Wellington aan onzen brigade-commandant de order brengen om met de drie eerste bataljons der brigade voorwaarts te rukken, hetgeen terstond ten uitvoer wordt gebracht.

Een oogenblik daarna komt onze divisiegeneraal, de dappere Chassé, bij ons, hij ziet dat Ney op ons aanrukt met de oude garde en stelt zich aan het hoofd der drie andere bataljons, waartoe ook het onze behoorde. Met een luid vreugdegejuich en onder een daverend hoerah! wordt hij ontvangen, hij trekt zijn sabel en onder het slaan van den stormmarsch rukken wij vooruit en hebben aldra onze drie voorste bataljons ingehaald.....

Links van mij was een boomgaard, waar een hevig vuur onderhouden werd, in plaats van dat te beantwoorden, ijde ik met mijne flankeurs daarheen. Ook hieruit werd de vijand spoedig verdreven, zoodat wij er niet lang in bleven, maar onder een aanhoudend tirailleur onzen weg voortzetten.

Wij kwamen nu in eene groote vlakte en dirigeerden ons naar de hoogten, de meeste moed bezielde ons allen en ik deed mijn best om mijne flankeurs in dien geest te houden, want de vermoedenis was groot en de weg, nog doorweekt van den regen, onbeschrijfelijk slecht.....

Wij rukten nu onafgebroken ongeloofelijk snel vooruit, niet-tegenstaande de weg hoe langer hoe slechter werd en men nu eens op beploegd land, dan op een straatweg, nu op eene hoogte en dan in de laagte was. Zeer velen mijner flankeurs bleven de schoenen in het slijk zitten, toch volgden zij mij barrevoets.

..... Het was niet dan met de uiterste inspanning en door het levendig besef van eer en plicht dat wij gestadig voorwaarts rukten.....

Alzoo voortrukkende, daar nadert ons eene menigte Pruisische tirailleurs en daar wij de jassen aanhadden *en zoo ver vooruit waren*, zoo stonden zij in twijfel of wij niet Franschen waren. Spoedig deden wij ons als Nederlanders kennen en toonden onze sjerpen en nu volgde een tooneel, hetwelk zoolang ik leef niet uit mijn geheugen gewischt zal worden.

Met de meeste vreugde verwelkomden zij ons, onbekend drukte men elkander de hand: »de zege is ons!» klonk uit aller mond. Wie nog wat te drinken had deelde zijn kameraad mede, vele Pruisen kwamen naar mij toe en reikten mij hun veldflesch, zoo ook aan mijne flankeurs, hetgeen ons bovenmate verkwikte, daar wij in lange niets te drinken hadden gehad.....

Aldus vereenigd zetten wij onzen overwinnenden marsch voort..... en vervolgden den vijand tot omstreeks tien uren des avonds; overal vonden wij den weg bezaaid met dooden, gekwetsten, verlaten wagens, fourgons, caissons, enz.

Eindelijk werd er achter ons geroepen: »Nederlanders, halt»! waarop wij terugkeerden en ons formeerden *aan het hoofd onzer brigade*, waar wij ook den generaal de Constant Rebecque, onzen waardigen kolonel Detmers en vele andere personen van den staf vonden.....

Er werd nu besloten, dat men op deze plaats den nacht op bivak zou doorbrengen, *'t moet zoo wat ter hoogte van la Maison du Roi geweest zijn*.....

Intusschen was 't nu donker geworden, zoodat men zich bezwaarlijk herkende; wij lagen alzoo hier, afgemat van vermoeienis, smachtend van dorst, doodmoede!..... en hoewel er geen stroo te bekomen was, sliepen wij toch spoedig in en genoten de zoo noodzakelijke rust. Met het aanbreken van den dag, kwamen wij weder onder de wapenen en betrokken een bivak in een boomgaard, nabij de pachthoeve, waar de Fransche Keizer den vorigen dag wat gegeten had, enz. enz." (1)

(1) D. i. de hoeve le Caillou, even zuidwaarts van la Maison du Roi.

Bovenstaand uittreksel uit een manuscript van den kapitein Rochell van het 19^e bataljon nationale militie, behoorende tot de brigade Detmers, mij kort na mijne lezing door eene welwillende hand toegezonden, levert een nieuw en krachtig bewijs voor de waarheid dat die brigade bij Waterloo eene schitterende rol heeft vervuld. Wie bij het bestudeeren van den veldslag nagaat, waar de Pruisische troepen het eerst den straatweg naar Charleroi hebben betreden, op welk punt dus de beschreven ontmoeting heeft plaats gehad en daarbij de aangegeven bivakplaats vergelijkt met wat de kapitein van Omphal daaromtrent mededeelt, zal zeker niet meer kunnen twijfelen aan het feit, dat de besproken brigade na haren aanval op de Fransche garde tot de meest vooruitgerukte troepen der Verbondenen heeft behoord.

WÜPPERMANX.

's-Gravenhage, 6 April 1895.

